

PAPER DETAILS

TITLE: NAZIM Û SA'IR MELA ZAHID ZEHERÎ (BASER): JÎYAN, BERHEM Û KESAYETÎYA WÎ YA EDEBÎ

AUTHORS: Nurettin ERTEKIN

PAGES: 105-136

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1308779>

NAZIM Û ŞA'IR MELA ZAHİD ZEHERÎ (BAŞER): JÎYAN, BERHEM Û KESAYETÎYA WÎ YA EDEBÎ

Nazım ve Şair Molla Zahid Zeherî (Başer):

Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği

Poet Molla Zahid Zeherî (Başer):
His Life, Works, And Literary Persona

Nurettin ERTEKİN¹

Kurte

Îro jî nivîskarên Edebiyata Kurdî ya Klasîk û berhemên wan derdikevin holê û xebat li ser wan tên kirin. Ji ber vê egerê Edebiyata Kurdî ya Klasîk zindî ye û tradisyona xwe berdewam dike. Yek ji nivîskarê Edebiyata Kurdî ya Klasîk ku li jîyanê ye Mela Mûhemmed Zahid Zeherî (Başer) ye. Mela Zahid, ji gundê Nêrçik a Pasûr (Qulp) a Amedê ye. Di medreseyan da perwerde bûye û kesayetekî zanistên Îslamê û zimanê 'Erebî ye.

Mela Zahid ji aliyê din va kesayetekî edebî ye. Bi nivîsandina 26 berheman beşdarî edebiyatê bûye ku ji van berheman 20 heb bi Kurdî ne. Hem şa'ir e û hem nazim e. Şeş dîwanên muretteb nivîsandine û xwediyê 17 menzûmeyên dînî ye. Îhtîmal e ku cara yekem *'Erûzname û Silsilenameya Terîqetan* wî nivîsandibe di Kurdî da.

Ev gotar kesayetiya Mela Zahid a edebî vedikole, herwiha berhemên wî ji cara yekem bi vê nivîsarê tête polînkirin û nasandinê. Bi giştî nivîsara me li ser sê beşan hatiye terxan kirin. Jiyanê Mela Zahid, berhemên wî û kesayeta wî ya edebî.

Peyvên Sereke: Edebiyata Kurdî ya Klasîk, Mela Zahid Zeherî, Dîwanên Muretteb, Menzûme, Cûreyên Nezmê.

1 Xwendekarê Doktorayê, Zanîngeha Bingölê, Beşa Ziman û Edebiyata Kurdî. nurettin.ertekin@hotmail.com

Özet

Gönümüzde dahi Klasik Kürt Edebiyatının ürünleri ve yazarları ortaya çıkmakta ve onlar hakkında çalışmalar yapılmaktadır. Bu nedenle Klasik Kürt Edebiyatı canlı bir şekilde geleneğini devam ettirmektedir. Klasik Kürt Edebiyatının yaşayan yazarlarından birisi de Molla Mûhemmed Zahid Zeherî (Başer) dir. Molla Zahid, Diyarbakır'ın Kulp ilçesinin Karabulak (Nêrçik) köyündendir. Medreselerde yetişen bir İslam âlimi ve Arap dili uzmanıdır.

Molla Zahid edebi bir kişiliğe sahiptir. 26 edebi eserle edebiyat dünyasına katkıda bulunmuştur. Bu eserlerden 20 tanesi Kürtçedir. Hem şair ve hem de nazım özelliklerini kendinde barındıran Molla Zahid, 6 müretteb divan ve 17 dini manzume yazmıştır. Muhtemeldir ki Kürt Edebiyatında edebi türlerden *Aruzname* ve *Tarikat Silsilenamesi*ni ilk kez kendisi yazmıştır.

Bu makale ile ilk kez Molla Zahid'in edebi kişiliği araştırılıp, eserlerinin tasnifi yapılacaktır. Üç bölümden oluşacak makalemizde Molla Zahid'in hayatı, eserleri ve edebi kişiliği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Kürt Edebiyatı, Molla Zahid Zeherî, Muretteb Divanlar, Manzume, Edebi Türler.

Abstract

Even today, works and authors of Classical Kurdish Literature emerge, and studies are carried out on these. Thus, Classical Kurdish Literature maintains a vivid tradition. One of the contemporary writers of Classical Kurdish Literature is Molla Mûhemmed Zahid Zeherî (Başer). Molla Zahid is from Karabulak (Nêrçik) village in Kulp district of Diyarbakır province. He is an Islamic scholar and Arabic language expert who was trained in madrasahs.

Molla Zahid is a literary individual. He contributed to the world of literature with 26 works. Twenty of these are in Kurdish language. Molla Zahid, who is a poet, wrote 6 complete diwans and 17 religious manzuma. He is probably the first to write in literary genres *Aruzname* and *Silsilename of Sect* in Kurdish Literature.

The present article investigated the literary persona of Molla Zahid and classified his works for the first time in the literature. Molla Zahid's life, works and literary persona was investigated in the current article that included three sections.

Keywords: Classical Kurdish Literature, Molla Zahid Zeherî, *Muretteb Diwans*, verses, literary genres.

Destpêk:

Her berhemek edebî, her nivîsek edebî, her helbestek çîrokek xwe heye. Tu

berhemên edebî û berhemên zanistî jî, bê sebeb nayête nivîsandin. Di Edebîyata Kurdî da jî ev rêgez derbasdar e. Sedemên nivîsandina berhemên edebî cûr be cûr in di Edebîyata Kurdî da. Hin berhem, ji bo pêdivî bi berhemên neteweyên din nemîne hatine nivîsandin. Wek ku Melayê Cizîrî (1570-1640) dibêje: *Ger lu'luê mensûrî ji nezmê tu dixwazî / Wer şî'rê "Melê" bîn, te bi Şîrazî çî hacet*. Hinekan, xemên dilên xwe bi hunerek edebî anîne ziman. Wek ku Şêx Ehmedê Xanî (1651-1707) dibêje: *Şerha xemê dil bikim fesane / Zînê û Memê bikim behane*. Hin berhemên edebî ji bo perwerdehiya zarokan tene nivîsandinê. Weke ku Mela Xelîlê Sêrtî (1750-1843) di dawîya *Nehcu'l-Enam* a xwe da tîne ziman: *Du sê lefzî gotin ji bo zarûwan / Ku xwe pê vedin ew ji xerbazîyan*. Hin ji wan ji bo li hember edebîyata neteweyên din serbilindîya edebîyat û şa'irên xwe bipeyitîne hatine honandinê. Weke ku Şêx 'Ebdurrehmanê Aqtepi (1854/1910) dibêje: *Ku Tîrk û 'Ecem qet nebên carekê / Nehîn kurdî şa'ir di misra'ekê*. Hin berhem ji bo xizmeta civakê ji destên nivîskarê xwe derketine. Wek Seydayê Tîrêj (1923-2002) dibêje: *Ma rûmeta şî'rê çî ye? / Ned xidmeta millet de bî*. Bêguman dema lêkolîn bîn kirin ewê hin sedemên din jî ji bo nivîsandina berhemên edebî derkevin holê.

Weke ku tê zanîn di dema me da Edebîyata Klasîk ji nava edebîyata hin netewan bi tevahî jî holê rabûye, weke Edebîyata Tîrkî. Di Edebîyata Kurdî da Edebîyata Klasîk zindî ye û hetanî roja îro jî dijî. Nûner û nivîskarên wê jî zindî ne û berhemên xwe yên klasîk dinivîsin. Di vî warî da rola medreseyan kurdî nayê mandelekirin. Lewra nûnerên berê jî û yên li jîyanê jî perwerdehiya xwe di medreseyan da dîtine.

Mela Mûhemmed Zahid Zeherî (Başer), yek ji şa'ir û nazimê Edebiyata Kurdî ya Klasîk e ku li jîyanê (Sibat-2020) ye û nivîsandina berhemên xwe yên klasîk didomîne. Mela Zahid, xemxurê dînê Îslamê û bîr û bawerîyên Ehlê Sunnet û Cema'etê ye. Ji bo civak emr û fermanên dînê Îslamê pêk bîne û li ser bawerîyên Ehlê Sunnet û Cema'etê bimeşe berheman dinivîse. Hem şî'rên xwe, hem menzûmeyên xwe û hem wergerên xwe ji bo armanca xwe weke amraz bi kar anîye/tîne.

Mela Zahid, bi Kurdî, 'Erebî û Tîrkî şî'r honandine, menzûme nivîsandine û ji zimanê 'Erebî hin berhem bi nezm wergerandine. Bi van xebatên xwe hem di warê teşeyên nezmê da, hem di warê cûreyên nezmê da û hem di wergera berheman da rengînîyek û dewlemendîyek daye Edebiyata Kurdî ya Klasîk.

Gotar ji sê beşan pêk hatîye. Di beşa yekem da kurtejiyana Mela Zahid hatîye dayin. Di beşa duwem da hemû berhemên Mela Zahid bi nêrînek giştî – lewra ji bo nirxandina hemû berhemên Mela Zahid gotarek têrê nake – hatîye nasandin. Beşa sêyem ji bo Kesayeta wî ya edebî hatîye terxankirin.

1. Kurtejiyana Mela Zahid Zeherî²

Navê wî Mûhemmed Zahidê lawê Enwerê lawê ‘Umerê Axayê lawê Mirze Axayê lawê ‘Ebdel Axayê lawê Têlî Axayê lawê Hecî Axayê lawê Têlî Axayê lawê Hecî Axayê lawê Hecî Qadir e. Malbata wan bi mala “Têlê Axa” tên nasîn li herêma. Ev malbat xwe digihînin ‘Ebasîyan. Mela Zahid di sala 1958an da li gundê Nêrçikê ku girêdayî bi navçeya Pasûra (Qulp) Amedê hatîye dinê.

Bavê Mela Zahid, ji gundê Nêrçikê mala xwe dibe gundê Mûşê, Kavarê. Mela Zahid li vî gundî dest bi xwendinê dike. Piştî ku mala xwe vedigerînin Pasûrê, Mela Zahid, pêşî li ba Mela Hesenê Çemi, paşê li gundê Duderya (Pasûr) li ba Şêx Mûhemmed Selîm, li gundê Sadiqa (Pasûr) li ber destê Mela ‘Ebdulhelîm *Qurana Pîroz*, *Mewlûda Bateyî*, *Nûbihara Biçûkan* û *Nehcu’l Enamê* dixwîne. Li gundê xwe li cem Mela Ferman *Xayet’ul-İxtîsarê* dixwîne. Li mezra Malê Hecîya ku mezra gundê Şêx Hemza (Pasûr) ye li ba Seyda Mela Sedreddînê Qemikî ji ‘*Izzî* yê heta *Şerhu’l-Muxnîyê* dixwîne. Li heman gundî *Se’dînî* û *Hellê* li cem Seydayê Mela ‘Elîyê Barinî dixwîne. Piştî li cem Seydayê Mela Reşat li gundê Qurtê (Farqîn-Silvan) xwendina xwe didomîne. Herî dawî li Farqînê li gundê Huseyna li cem Seyda Mela Mehemed Şerîfê Heldewî xwendina xwe kuta dike û di sala 1976an da îcazeya ‘ilmî werdigire.

Di heman salê da li gundê Malê Hecîya (Pasûr) dest bi melatîyê dike. Piştî ku ji leşkerîyê vedigere li gundê Memela (Erxenî - Ergani) du sal, li gundê Qerecan (Erxenî) sal û nîvek melatîyê dike.

Piştî ewqas tecrûbeyê melatîyê bi qasî sal û nîvekê navberê dide melatîyê, li navçeya Bismilê di navbera salên 1985-86an da pirtûkfiroşxaneyê vedike û dest bi firotina pirtûkan dike.

Di navbera salên 1986-89 li gundê Cîrzê (Stewrê - Savur), di navbera salên 1989-92 Xorozlî (Bismil), di navbera salên 1992-96 li gundê Hucetîyyê (Xana Axpar - Çinar), di navbera salên 1996-2002 li Botika (Xana Axpar), di navbera salên 2002-2012 li Ziyareta Qubê (Qerejdax), di navbera salên 2012-13 Mermer (Amed), di navbera salên 2013-14 li navenda Amedê Mizgefta Raxibîye melatîyê dike. Piştî dibe wa’îz û li Navçeya Sûr a Amedê dest bi peywira wa’îztîyê dike.

Mela Zahid, perwerdehiya fermî di dibistanan da nedîtîye. Dibistana seretayî, yên din û Zanîngeh jî (Beşa Îlahîyatê) jî derva kuta kiri ye.

Mela Zahid, perwerdeya tesewufê ji Seyda Şêx Mûhemmed Se’îdê Taxikî (1926-)³ werdigire û di sala 1994an da dibe xelîfe.

2 Hemû agahiyên derbarê Jiyan, xwendin û helbestvaniya Mela Zahid ku di vê gotarê da hatîye nivîsandin, di dîroka 16.06.2019da û 22.09.2019 da li Amedê li mala Seyda ji devê Seyda hatîye wertgirtin. Piştî gotar hate nivîsandin, di dîroka 11.02.2020da gotar bi giştî ji Seyda ra hate xwendin, agahiyên ku hatibû dayîn bi pesendkirina wî hatin piştrastkirin û destûra weşandinê jê hate wergirtin.

3 Şêx Mûhemmed Se’îdê Taxikî bi navê “Muhammed Said El-Amedî” jî tê naskirin. Di sala

Mela Zahid, du cara zewicîyê. Ji hevîna wî ya yekem sê law û çar keçên wî henin. Piştî wefata hevîna wî cara duwem zewicîye lê ji vê zewacê tu zarokên wî nehatine dinê.

Mela Zahid, li Amedê rûdinê û di Miftigehe navçeya Sûr a Amedê da peywira wa'iztiyê didomîne.

2. Berhemên Mela Zahid Zeherî

Mela Zahid bi 26 berheman beşdarî edebîyatê bûye. Ji wan 4 (Çar) berhem bi zimanê 'Erebî ne. 2 (Dudu) bi Tirkî û 20 berhem jî bi Kurdî nivîsandine. Ji 26 berheman yek pexşan e, yê din hemî nezm in. Mela Zahid, hemû berhemên xwe di kompîtora xwe da diparêze. Heta niha bi çapek fermî tu berhemên wî nehatine çapkirin. Tenê *Dersa Geda* wek fotokopî hatîye çapkirin û di sala 1999 an da hatîye belavkirin.⁴ Mela Zahid, hemû berhemên xwe wek du nusxeyan jî kompîtore daxistine ser kaxizê ku ebada kaxizê A4 e. Hejmara rûpelên her nusxeyekê 752 ye.⁵ Li ser bergê nusxeyan navê berhemê hem bi 'Erebî, hem bi Tirkî û hem jî bi Kurdî nivîsandîye ku bi Kurdî wehaye: *Dengê Ehlê Sunnet û Cema'et*.⁶ Li jêrê emê yek bi yek bi kurtasî danasîna van berheman bikin.

2.1. Berhemên 'Erebî

2.1.1. Dîwan I (El- Xewarîqû Fî Medhî Xeyrî'l-Xelâiqî)

Di dîwanê de 28 helbest hene û her helbestek jî 10 malik e. Mijara helbestan bi giştî hezkirina cenabê Resûlê Xweda ye (s.x.l.). Bi hemû herfên elîfbaya 'Erebî serwa hatine ristin ku ev yek jî dîwanê dike murettib. Bi sedema ku helbest hemû Ne't in dîwan dibe Dîwanek Nu'ûtan.⁷ Piştî her helbestekê şerha helbestê bi 'Erebî

1926an da li Taxika Farqîna Amedê hatîye dunyayê. Şêx Mûhememd Se'idê hê li heyatê ye. Fiqihnameyek menzûm bi navê "Delail'us-Selat" nivîsandîye û weke fotokopî hatîye çapkirin û belavkirin ku yek li berdestê me ye jî. Derbarê Şêx Mûhememd Se'idê Taxikî, Bnr: Abdulvahit Yıkılmaz, Molla Muhammed Said El-Amedî (Yıkılmaz) Hayatı, İlmi Ve Tasavvufi Yönü, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: IV, Kasım 2010, r 137, 155.

4 Ji bo wêneya bergê vê berhemê bnr: Pêvek 2.

5 Seyda Ji van herdu nusxeyên berhemên xwe yek diyarîyî me kir. Hemû berhemên wî bi halê dijîtal jî li cem me nîn. Ji bo vê qencîya Seyda em spasîyên xwe ji cenabê wî ra pêşkêş dikin.

6 Di vê gotarê da hemû mînakên ku ji berhemên Mela Zahid ewên bîn dayîn weke jêder ji vê berhemê hatên wergirtin. Hejmara rûpelan, hejmara rûpelên vê berhemê ne.

7 Nû'ut bêjeyek 'erebî ye û pirjimara Ne'tê ye. Bnr: (Serdar Mutçalı, *Arapça - Türkçe Sözlük*. Dağarcık Yayınları, İstanbul 2015, r 921.) Ne't, ew cûre berhemên edebî ne ku di wan da pesnên Cenabê Pêxember (s.x.l.) hatine dayîn. Bnr: (Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992, r 257.) Dîwanên ku mijara hemû helbestên wan Ne't be jî wan ra *Dîwana Nû'ûtan* tê gotin. Avakirina dîwanên Nû'ûtan di edebiyata Klasika Tirkî da weke tradisyonekê cih girtiye. Bnr: (Yunus Mucan, *Tanzimat'tan Bugüne Divan Şiiri Geleneğinde Yazılmış Na'atlerin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 2015, r 50.)

hatîye dayin. Di dawîya dîwanê da ji bo her helbestekê cuda cuda ferhengokek bi ‘Erebî hatîye amadekirin.⁸ Ji hemû dîwanan tenê nav li vê dîwanê hatîye kirin.

2.1.2. Dîwan II

Dîwan ji 28 helbestan pêk hatîye. Ev dîwan ji weka dîwana yekem muretteb e. Her helbestek ji 10 malikan pêk hatîye. Di serê her helbestê da kêşa ‘erûza helbestê hatîye destnîşankirin. Mijara vê dîwanê bi gelemperî Ne’t e. Şerh û ferhengok ji bo vê dîwanê nehatîye amadekirin.⁹

2.1.3. Dîwan III

Di nava dîwanên ‘Erebî da hem ji layê hejmara malikan û hem ji layê hejmara helbestan dîwana herî mezîn e. 39 helbest cih girtîye di vê dîwanê da. Hejmara malikên helbestan ne weka hev in. Qesîdeya bi navê *Ma ‘E’zeme’l Quranu’l Kerîm* ji 156 malikan, qesîdeya bi navê *Cetî Cetî* ji 125 malikan pêk hatîye. Ji bo qesîdeya *Cetî Cetî* û ji bo qesîdeya *Elem Ye’hed* ferheng bi ‘Erebî hatîye amadekirin. Mijarên cur be cur weke; Qurana Pîroz, ehlê beyt, tobe, medhîye, navên cenabê Resûlê Xweda (s.x.l), navên Xweda (Esmâu’l- Husna), hec û ‘umre, tînin di dîwanê da.¹⁰

2.1.4. Fihri’su’l Quranu’l Kerîm

Mela Zahid, di vê berhema xwe da hemû bêjeyên Qurana Pîroz bi alfabetîk dinivîsîne. Em dibêjin dinivîsîne, lewra berhem xilas nebûye, li ber xilasbûnîyê ye.

2.2. Berhemên Tirkî

2.2.1. Dîwan

Di dîwanê da 67 helbest cih bigire ji ne dîwanek muretteb e. Mijara sereke di vê dîwanê da bîr û bawerîyên Îslamê bin jî, hin helbestên siyâsî jî tê da tînin. Du taybetîyên vê dîwanê derdikevin pêş ku yek jê heyşt (8) herfname¹¹ têda bicih bûne. Taybetîyek din jî ev e ku di vê dîwanê da Ne’têk dirêj cih girtiye. Ev ne’t bi teşeya musemmeta muxemmes hatîye nivîsîn û ji 60 bendî pêk hati ye.¹²

2.2.2. Bir Kasidem Var Ki

Menzûme ji 956 malikan pêk hati ye. Serwaya hemu misrayan Q ye. Em di karin wek qesîdeyek *Qafî* ye bihesibînin.¹³ Mijara menzûmeyê pend û nesîhetên

8 Mela Zahid Zeherî, *Dengê Ehlê Sunnet û Cema’et*, berhema neçapbûyî, r 21-48.

9 Zeherî, hb, r 51-65.

10 Zeherî, hb, r 70-104.

11 Herfname (Elifname) ew cureyên nezmê ye ku yek ji pênaseya wê ev e; ku pîtên serê misrayan an malikan li gorî rêzika elîfbayê hatîbin rêzîkirin Herfname yan Elifname tê gotin. (Abdurrehman Güzel, *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2019, r 247.) ; (Lokman Taşkesenlioğlu, *Divan Edebiyatında Elifnameler Ve Bilinmeyen İki Elifname Örneği: Memi Can Saruhânî Ve Ömer Karîbî Elifnameleri, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [Taed]*, 58, Erzurum 2017, r 160.)

12 Zeherî, hb, r 642-752.

13 Yek ji cûreyên navlêkirina qesîdeyan ji layê herfa serwayê ye. Li gorî herfa serwaya

derbarê bawerîyên ehlê sunnet û cema'et da ye. Seyda, naveroka menzûmeya xwe li ser beşên *Riyadu's-salihîn*¹⁴ û *ez-Zewacir 'an iktirafî'l-Kebair*¹⁵ê ava kiriye.

2.3. Berhemên Kurdî

Emê berhemên Mela Zahid yê Kurdî di binê du beşan da binasînin. Şî'r û Menzûme.

2.3.1. Şî'r

2.3.1.1. Dîwan I

Dîwan ji 40 helbestan pêk hatiye û dîwanek muretteb e. Helbesta herî dirêj 14 malik e. Mijara dîwanê *Ne't* e. Ango Dîwan, Dîwanek Nu'ûta ye. Dîwan bi teşeya xezelê hatiye nivîsîn. Taybetîya vê dîwanê ev e ku di hemu helbestan da pîta serê malikê û pîta dawîya malikê heman pît e. Ev taybetî di edebîyata Kurdî da hatiye bikaranîn. Dîwana Mela 'Ebdulletîfê Berwarî¹⁶ ku hem dîwanek muretteb e û hem *Dîwana Nu'ût* a ye bi vê uslûbê hatiye nivîsîn. Pêkan e mirov vê uslûbê weke hunera *Reddu'l-'Ecuzî 'Ele's-Sedr a Herfî* û *Reddu's- Sedrî 'Ele'l-'Ecuz a Herfî*¹⁷ binavbike û hunereke herfî li rewabêjîya edebîyata Kurdî zêde bike. Weke mînak ji helbesta bi pîta *d*;

qesîdeyan nav li qesîdeyan tene kirin. Qesîdeya "Elfiye" (herfa serwayê "A" e), qesîda "Nûniye" (herfa serwayê "N" e), qesîda "Lamiye" (herfa serwayê "L" ye) qesîda "Baîye" (herfa serwayê "B" ye)...ûwd. (Celaeddîn Humayî, *Funûnê Belaxet û Sina'atê Edebî*. Çapxane ê Stare, Qûm, Îran 1373, r 105.

- 14 *Riyadu's-salihîn* ji teref Ebû Zekerîyya Yehya b. Şeref b. Murî en-Newewî (w. 676/1277) hatiye nivîsandin. Derbarê jîyan û berhemên Îmamê Newewî bnr: M. Yaşar Kandemir, "Nevevî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nevevi> (pêgehîn: 21.01.2020).
- 15 *ez-Zewacir* ji teref Ebû'l-'Ebbas Şehabeddîn Ehmed İbn Hacer El-Heytemî ((w. 974/1567) hatiye nivîsîn. Ji bo agahiyên berfireh derbarê *ez-Zewacirê* bnr: Bekir Topaloğlu, "ez-Zewacir an İktirafî'l-Kebair", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ez-zewacir-an-iktirafil-kebair> (pêgehîn: 13.02.2020).
- 16 Mela Ebdulletîfê Berwarî, *Dehdehê Evîne*, Amadekar: Yakub Aykaç-Hanîfî Taşkın, Weşanên Lorya, Van 2020.
- 17 Ev huner bi navê *Tesdirê* jî tê nasîn. Edîbên Farisan jî vê hunerê ra *Tibaq* gotine. Hin berhemên tirkî jî ji vê hunerê ra *î'ade* gotine. Reddu's- Sedrî 'Ele'l-'Ecuz ew hunera rewabêjîyê ye ku bêjeyek di dawîya malikê da hatibe di serê malika piştî xwe da were tekrar kirin. Reddu'l-'Ecuzî 'Ele's-Sedr jî; bêjeya serê malikê di dawîya malikê da bête tekrar kirin e. (Humayî, hb, r 67-72. ; M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Belâgat*, Gökkuş Yayınları, İstanbul, 2014, r 263-266.) Em van herdû hunera bi hev ra di helbestek Mela da dibînin. Lê ne di tevahîya helbestê da di hin malikan da;
 Sosinan sed rengi avêhtin kemend
 Wan nego, dil bendê tayek *sunbul* e

Sunbula seywan li dêmê taze kir
 Afîtab iro di burca *sunbul* e (Mela Ehmedê Cizîrî, *Dîwan*, Latînzekirin: Z. Abidin Kaya, M. Emîn Narozi, Weşanên Roja Nû, Stockholm 1987, r 192.)

Durrê yekta î tu bê şek hem tu yî Xeyrul ‘îbad

Sahibê kubra şefa’et her tu yî roja mî’ad¹⁸

Di vê helbesta jêr da jî, pîta *v* hem di serê malikê da û hem di dawîya malikê da hatîye

Veke dergê xwe li min ey rehmeten lil ‘alemîn

Ta li cennet her şev û rojê bibînim te bi çav¹⁹

2.3.1.2. Dîwan II

Ev dîwana Mela Zahid di nav dîwanên wî yê Kurdî da ji layê zêdebûna helbestan û malikan dîwana herî mezin e. Ji layê teşeyên nezmê jî dîwana herî dewlemend e. Xezel, Qesîde, Musemmet, Qit’e, Terkîbî Bend di dîwanê da hatine bikaranîn. Ji layê naverokê jî dîwanek rengîn e. Mijara sereke Evîna Cenabê Pêxember (s.x.l.) û ‘Eqîdeya Ehlê Sunnet û Cema’et e. Ji bilî her dû mijarên sereke gelek mijarên din û cûreyên edebî jî di vê dîwanê da bi cih bûne. Hemû hunera Mela Zahid ya edebî jî layê naverok û cûreyên edebî va di vê dîwanê da civîya ye. Du helbestên li ser arûzê ku bi ‘*Erûzname*’ tên binavkirin di vê dîwanê da bi cih bûne.

Silsilenameya Terîqeta Neqşebendî jî ku dikeve nav cûreyên Silsilename yan jê ji mijarên vê dîwanê ye. Wehareng, ev silsilename ya terîqetê dibe ku yekem silsilenameya menzûm ya serbixwe be bi Kurdîya Kurmancî. Lewra hetanî roja me, me ne peyitandîye ku bi Kurmancî silsilenameyek menzûm û serbixwe hatibe nivîsandin.²⁰

Ji cûreyên edebî, li ser Bedî’uzzeman Se’îdê Kurdî (1878-1960) û li ser şêxê xwe Şêx Mûhemmed Se’îdê Taxikî *Medhîye*, derbarê meha Remezanê da *Remezanname*, li ser poşmanîyên xwe yê derbarê kêmasîyên xwe di warê kirin û nekirinên dînî da *Tewbename*, derbarê cîhad û mucahidan da çend *Cîhadname* jî hatine nivîsîn. Wehareng, hin fikr û ramanên Mela Zahid yê derbarê rewşa axirê zeman, derbarê rewşa Kurd û Kurdistanê jî di hin şî’ran da dane der.

Malika yekem ji helbestek ‘erûznameyê weha ye:

18 Zeherî, hb. r. 291.

19 Zeherî, hb. r. 298.

20 Berîya Mela Zahid, Şêx Muşerrefê Xînûkî silsilenameya terîqetê nivîsandîye. Tiştê ku tê fam kirin Şêx Muşerref, menzûmeyek dirêj wek nameyekê jî mirêdê xwe Hecî Ehmed ra nivîsandîye. Di vê menzûmê da jî bilî silsilenameya terîqetê derbarê tesewufê û derbarê hin ‘alimên Îslamê agahî hatine dayin û ji bo murîda hinek pend û nesîhet jî cih girti ne. (Yusuf Batar, Şeyh Mûşerref’in Hayatı, Eserleri ve Eğitim-Öğretimle İlgili Görüşleri, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*, Muş Alparslan Üniversitesi Yayınları, Muş 2018, Berg 2, r. 773.) Ji agahîyên ku hatine dayin tê famkirin, menzûme ne xwerû silsilename ye, di nava vê menzûmê Şêx Muşerref da silsilename yê jî cih girti ye. Bi vê sedemê em dikarin bibijên ku Silsilenameya Mela Zahid helbestek serbixwe ye di vê mijarê da û bi gumanek mezin ewê helbesta yekem ya serbixwe be di vê cûreyê da.

Fe'ûlun mefa'îlun fe'ûlun mefa'îlun
Tewîl bû şazde weznê behrê didan şî'r²¹

Herdû malikên pêşîn ji medhîya li ser Bedî'uzzaman Se'îdê Kurdî;
Hemd ji bo Ellah selat ser efdele pêxembera
Kevkeba 'ilmê heqîqet kir tulû' wî bo me ra

Vî zemanê pur 'ecîb dewra fiten 'esra xerab
Nursî ustadê Bed'î 'ilmê îman kir eşkera²²

Herdû malikên pêşîn yên silsilenameya terîqeta neqşebendî weha nin;
Îlahî bi cahê eslê 'alem ji yek ketrê
Ku bû Mustefa weqta qelem çêdikir setrê

Îlahî bi yarê xar kî Siddîq Ebû Bekrê
Tu daîm me mehfûz kî ji her hîle û mekrê²³

Malika yekem ji helbesta li ser Kurd û Kurdistanê ev e;
Bi çavê dînê Îslamê dinêrim Kurd û Kurdistan
Bi çavê dînê peyxember Mûhemmed Mustefa zîşan²⁴

Taybetiyên dîwanê gelek zêde nin. Qesîdeyek dirêj ku bi 101 malikan hatîye honandin evîna Cenabê Pêxember (s.x.l.) kirîye mijar. Qesîde du hunerên rewanbêjîyê di xwe da digire. Di qesîdeyê da hem hunera *Reddu'l-'Ecuzî 'Ele's-Sedir* û hem hunera *Reddu's- Sedrî 'Ele'l-'Ecuz* hatîye bikaranîn. Ev huner ne di hinek malikan da, di seranserê helbestê da hatîye bi kar anîn. Herdû malikên pêşî weha hatine honandin;

Mûhemmed pir dikim hemdê Xwuda Rebbê Mûhemmed
Selatê pur herin rûh û beden qelbê **Mûhemmed**

Mûhemmed ez ji qewmê wî pirî dost û muhibbim
Li ser çavê min in qewmê 'ereb şe'bê **Mûhemmed**²⁵

21 Zeherî, hb. r 378.

22 Zeherî, hb. r 404.

23 Zeherî, hb. r 408.

24 Zeherî, hb. r 473.

25 Zeherî, hb. r 361.

Qesîde bi vê malikê bi dawî dibe;

Mûhemmed ya Xwuda hubba wî tîkî qelbê Zahid

Ku bimirim ez bi wê hubbê bi wê hubbê **Mûhemmed**²⁶

Dîsa di vê dîwanê da Terkîbî Bendek heye ku ji 20 benda û her bendek ji 22 misrayan pêk tê. Herdû misrayên benda yekem weha ne;

Bi qurbanê te Quranê bi qurban bim di her anê

Bi qurbanê bi qurbanê digo Yûnis di hûtanê²⁷

Destpêka misrayên benda heyşta jî weha ye;

Di ber zulmê di ber cebrê di da sebra me der sebrê

Di kir bîra me wê qebrê de ma gotî nekin kibrê²⁸

Di vê helbesta ku bi teşaya Terkîbî Bend hatîye nivîsîn misraya tîkî ku jê ra tê gotin *Benda Terkîbê* yan *Malika Wasîteyê*²⁹ ya benda heyşta weha ye;

Ji verta çîn û yabanê wekî Quran ne îmkanê

Bibin guhdarê Quranê te Quranê bi qurbanê³⁰

Taybetîyek din ya vê dîwanê ev e ku Mulemme'ek sê zimanî; Kurdî, Tirkî, 'Erebî, tîda bi cih bûye. Di heman demê da ev Mulemme', Musemmeta Muselles e ku di edebîyata Kurdî da kêr hatîye bikaranîn. Mulemme' ji 12 bendan pêk hatîye. Benda pêşî weha dest pê dike;

Kullê Musulmana hemî hem kal û pîr her xort û can³¹

Bu çağriyi tam dinlesın kadın ve erkek Müslüman

Ya eyyûhel îxwanû qûmû wensurû Quranena³²

26 Zeherî, hb. r 365.

27 Zeherî, hb. r 498.

28 Zeherî, hb. r 501.

29 Restgar Mensûr Fesai, *Enwa'ê Şî'rê Farisî*. Întişaratê Nuwêd, Şîraz, Îran 1380, r 555.

30 Di ev malika Wasîteyê da tenê nîveka misraya yekem di dawîya her bendê da diguhere. Nîveka duwem ji misraya yekem û tevahîya misraya duwem di dawîya hemû malikan da dubare dibe. Bi sedema ku malik bi giştî nayê dubarekirin me wekî Terkîbî Bend hesiband. Eger ku Tercî'î Bend ne bi malikekê bi misrayek dubareyê were pênasekirin ev helbest dibe Tercî'î Bend. Herçend di pênaseyên Terkîb û Tercî'ê da jî bo dubareyê malik hatibe bikaranîn jî Terkîb û Tercî'ên ku dubareyên wan an Wasîteyên wan ji misrayan pêkhatine jî tîdîtin. Bnr: Fesayî, hb. r 555-564.

31 Zeherî, hb. r 483.

32 Gelî birayan rabin arîkarîya Qurana me bikin.

2.3.1.3. Dîwan III

Dîwan ji 124 helbestan pêk hatiye û dîwanek e murettêb e. Mijara sereke hezkirina Xweda, nav û sîfetên Xweda ye. Digel van mijaran, tewbe, cîhad, evîna Cenabê Pêxember (s.x.l.), tesewuf jî bûne mijarên helbestan. Wehareng, du helbest li ser kelha Amedê hatine nivîsîn.

Du taybetîyên vê dîwanê henin ku yek ji yekê girîngtir e. Mela Zahid Zeherî, malikên helbestên vê dîwanê bi terzek cuda honaye. Misrayên her helbestê di nava xwe da bi yek serwayê hatine honandin. Ango pergala serwaya helbestan weha ye: a-a, a-a, a-a, a-a...³³ bi vî şiklî didome heta helbest bi dawî dibe. Mînak ji musemmetek musellesa dîwanê;

Tu (Seyda³⁴) pir bibînî rojê **'îda**

(Şerîf) bî tim li cennet hem dinê **da**

Tu yî bilbil di baxê (Heldewê) **da**³⁵

Ev taybetî di paşserwayan da jî derdikeve holê. Hemû misrayên helbestê bi yek paşserwayê hatiye honandin. Mînak;

Ellah tu min 'aşiq bikî min ji bikî bin barê **'îşq**

Parê mezin parê mezin Ellah bidî min parê **'îşq**³⁶

Di malika jorîn da bêjeya "îşqê" paşserwa ye û "arê" serwaya dewlemend e. Mela Zahid di dîwanê da hemû cûreyên serwayê; serwaya nîvco, serwaya tam û serwaya dewlemend bi kar anîye ku mînakên serwaya tam û ya dewlemend li jor hate dayin.

Taybetiyek din ya vê dîwanê ev e ku di dîwanê da 6 çarîn (rûba'î) bi cih bûne. Di çarînan da jî heman rêbaza serwayê hatiye şopandin. Ango pergala serwaya rûba'îyan "a-a-a-a" ye. Lê di edebîyata Kurdî da bi vê pergalê rûba'î hatine nivîsîn.³⁷ Yek ji rûba'îyên Mela Zahid ev e;

Tobedar im ez ji her sûc û gunaha tobedar

Sûc û 'îşyan û xetaê min hezar in sed hezar

33 Ev taybetî di dîroka edebîyatê da heye. Ji qesîdeyên bi vî rengî ra "Qesîdeya Temam Metle" hatiye gotin. (Fesai, hb. r 112-114)

34 Ev helbest li ser Seydayê Mela Zahid, Mela Şerîfê Heldewê hatiye nivîsîn. Mela Zahid, navê seydayê xwe ji bo ku bête zanîn di nava kevanokan da nivîsiye. Me jî lewma di nava kevanokan da nivîsi.

35 Zeherî, hb. r 533.

36 Zeherî, hb. r 562.

37 Ew mesxerey zemanê be şah û wezîrî kird a
Ew ketne qet melle be geda û feqîrî kird a
Kilkêkî pêwe kird û berewjûrî jûrî bird a
Tey heldeda şeqêk û serewjêrî jêrî kird a (Mehwî, *Dîwan*, Latînzekirin: M. Z. Ertekin & H. 'U. Xoşnav, Lîs, Diyarbakır 2018, r 241.)

Ya Xweda min jî bikî bin perdeya 'efw û sitar
Da li heşrê ez nemînim rû siyah û şermezar³⁸

2.3.2. Menzûme

Mela Zahid 17 menzûme nivîsandine. Hemû menzûmeyên wî dînî ne. Hemû bi kêşa 'erûzê hatine nivîsandin, tenê yek berhem; *Dersa Geda* bi kêşa xwomalî ya Kurdî hatiye honandin. Menzûmeyên Mela Zahid di binê çar beşan da dikare werin polînkirin.

- a- Menzûmeyên ku wî bi xwe nivîsandine.
 - b- Menzûmeyên ji berhemên Kurdî yên menzûm hatine wergirtin.
 - c- Menzûmeyên wergera ji berhemên 'Erebî yên pexşan.
 - d- Menzûmeyên wergera ji berhemên 'Erebî yên menzûm.
- Li jêr emê van menzûmeyan bi kurtasî bidin nasandin.

2.3.2.1. Mewlûda Me Ya Nû

Mewlûd, bi kêşa 'erûzê, bi behra Remela şeş pêngavî li ser wezna "*Fa'ilatun, Fa'ilatun Fa'ilat*" hatiye nivîsandin. Bi tevahî ji 49 beş û 1482 malikan pêk hatiye. Di serî de weke rûpelekî bi pexşan bersîva pîrsa *Çi ma Mewlûd tê xwendin* hatiye dayin û paşê derbasî mijara sereke bûye. Di dawîya Mewlûdê da beşa dû'ayê nehatiye bicihkirin. Bi vê rengê xwe herçend navê berhemê *Mewlûda me ya Nû* be jî, ji mewlûdnameyek bêhtir dişibihe *Sîyername* yê. Malika yekem ya Mewlûdê ev e;

Hemdê bê hed bû Xwedayê 'alemê
Xaliqê erdû sema û Ademê

Malika dawî weha ye;
'Ewr li ser şemsê hebin nabîne kes
Perdê ser dil rake jî bû kafî bes

Di Mewlûdê da malika selat û selamê weha ye;
Ger dixwazî dûrî agir bî sibê
Esselat û wesselam daîm bibê³⁹

2.3.2.2. Mewlûda Zat'uş-şîfa

Ev berhem, wergera berhema *Zātu's-şîfâ fî sîretî'n-nebiyyî ve'l-xûlefâ*⁴⁰ ye ku ji teref Ebu'l-Xeyr Şemsuddîn Mûhammed b. Mûhammed b. Mûhammed

38 Zeherî, hb. r 534.

39 Zeherî, hb. r 178-237.

40 Ji bo Mewlûda Zatu's-şîfa bnr: Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, "*Mukaddime*", *Zātu's-şîfâ fî sîretî'n-nebiyyî ve'l-xûlefâ*, tehqîq: Hâyif en-Nebhân, Dâru'l-Zâhiriyye, Kuveyt, 2017.

b. 'Elî b. Yûsuf el-Cezerî (w. 833/1429) va hatîye nivîsandin.⁴¹ Mela Zahid, ev berhema menzûm wergerandîye Kurmancî. Di edebiyata Kurdî da, li gorî jêderê ber destên me duwem Mewlûdnameya werger e. Berya vê Mewlûdê, Mela 'Elîyê Baqustanî (1917-1993), Mewlûda Îbnî Hecer wergerandîye.⁴² Cudahîya navbera her dû Mewlûdên werger eve; Mewlûda Mela 'Elîyê Baqustanî ji pexşan hatîye wergerandin û nezm kirin, ya Mela Zahid wergera ji nezmê ye.

Mewlûd bi du Mûqeddîmeyan dest pê dike. Di 11 beşan da sifet, ceng û mu'cizatên Cenabê Pêxember (s.x.l.) hatine ravekirin. Beşa 14a hatîye terxankirin ji bo *Merheba* yê. Piştî bi pexşan dû'a ya Mewlûdê cih digire. Piştî di 5 beşan da menaqibnameyên her çar xelîfeyên Cenabê Pêxember (s.x.l.) û Hezretî Hesên (r.x.l.) cih digire. Berhem bi du beşên bi navê *xatîme -1* û *xatîme -2* bi dawî dibe.

Mewlûd ji 21 beşan (beşa dû'ayê bi sedem ku pexşan e nehate jimartin) û 567 malikan pêk hatîye. Ji mevlûdekê bêtir nêzikê *Sîretnameyekê* hatîye amadekirin. Bi kêşa 'Erûzê bi behra Remela şeş pêngavî li ser wezna *Fa'îlatun*, *Fa'îlatun Fa'îlat* hatîye nivîsîn. Nivîskar, hem di serê berhemê da û hem di dawîya berhemê da bi me dide zanîn ku wergera kîjan berhemê ye. Malika pêşî ya berhemê weha ye;

Hemdê bê hed bo Xwedayê kâinat

Wî Mûhemmed Mustefa kir 'alî zat⁴³

Malika selat û selamê di Mewlûdê da weha cih girtîye;

Ummeta Pêxemberê xeyrul enam

Pir bibêjin esselat û wesselam⁴⁴

Mewlûda Zatu's-şîfa bi vê malike bi dawî dibe;

Murşid û seyda û dostê nasîh e

Hem kesê xwendî ji bo min fatîhe⁴⁵

2.3.2.3. 'Eqîda Şêxê Xanî ('Eqîda Ehlê Sunnet û Cema'et)

Mela Zahid li gorî naveroka 'Eqîdenemeya Şêx Ehmedê Xanî⁴⁶ ango li ber eqîdeya Şêx Ehmedê Xanî eqîdanameyek nû nivîsandîye, bi uslûb, şêwaz û Kurmancîya xwe. Berhem bi beşa Mûqeddîmeyê ku ji 8 malikan pêk hatîye dest pê dike. Di vê beşê da eşkere dike ku 'Eqîdenemeya Şêx Ehmedê Xanî ji nûve nivîsandîye. Ev ramana xwe di malika dawî ya vê beşê da weha anîye ziman;

41 Ji bo agahîyên berfireh bnr: Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-cezeri> (pêgehîn: 19.01.2020). <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-cezeri> (19.01.2020).

42 Ji bo Mewlûda Mela 'Elîyê Baqustanî bnr: M. Zahir Ertekin, *Mewlûda Mela 'Elîyê Baqustanî (Metn û Lêkolîn)*, Lorya, Van 2015.

43 Zeherî, hb. r 153.

44 Zeherî, hb. r 153 - 167.

45 Zeherî, hb. r 178.

46 Ji bo 'Eqîdenemeya Şêx Ehmedê Xanî bnr: Şêx Ehmedê Xanî, *'Eqîdeya Îmanê*, Analiz ve Şerh: Kadri Yıldırım, Avesta, İstanbul 2008.

Ji vir pê va bibin guhdarê Xanî ew dibêje

Bi lefzê min be jî van cewherê ha ew dirêje⁴⁷

‘Eqîdename bi teşeya mesnewî bi behra Hezeca heşt pêngavî li ser wezna *Mefa’îlun, Mefa’îlun, Mefa’îlun, Fe’ûlun* hatîye nivîsandin. Mela Zahid malikek du’ayê li dawîyê zêde kirîye. Bi şiklê xwe ‘Eqîde ji du beşan û 79 malikan pêk tê. Malika dawî weha ye;

Kesê amîn dibêjin ya Xweda min jî digel wan

Li dunyayê li ‘uqbayê me kêfxweş kî di her an⁴⁸

2.3.2.4. Nehcu’l Enama Sanî:

Mela Zahid, *Nehcu’l-Enam* a Mela Xelîlê Sêrtî ji nû ve nivîsandîye. Heman wateyên malikên *Nehcu’l-Enamê* di malikên Mela Zahid da rû dane. Mela Zahid kêşa malikan guherandîye. *Nehcu’l-Enam* bi behra Muteqariba mehzûf; *Fe’ûlun, Fe’ûlun, Fe’ûlun, Fe’ûl* hatîye nivîsandin. Mela Zahid ji bo ku bikaribe wateya malikan berfireh bike bi behra Hezecê; *Mefa’îlun, Mefa’îlun, Mefa’îlun, Fe’ûlun* nivîsandîye ku ev kêş, derfet dide bi sê kîteyan misra dirêjtir bibin.

Nehcu’l-Enama Mela Xelîlê Sêrtî ji 22 beşan û 271 malikan pêk hatîye.⁴⁹ Mela Zahid sê beş li *Nehcu’l-Enam* a Mela Xelîlê Sêrtî zêde kirîye ku yek jê di destpêkê da ye û navê *Mûqeddîme* yê lê danîye û beşek jî bi navê *Xatîme* yê li dawîya berhemê nivîsiye. Wehareng, Mela Zahid malikên dû’ayê ji beşa dawî veqetandîye û bi navê *Dû’a* yê beşek ava kirîye. Bi vî şiklî berhema xwe bi 25 beşa avakirî ye. Di hejmara malikan da tenê di beşa *Wezîfeya ‘E’da* da du malik li berhema Mela Xelîl hatîye zêdekirin, hejmara malikên beşên din weka hev in. Tevî beşa *Mûqeddîme* û *Xatîme* yê hejmara malikên berhema Mela zahid 308 in. Malika pêşî ji beşa *Ferd* û *Eyn* weha ye;

Bibin guhdarê van nutq û beyanê xweş fesîh in

Di behsa ferdê ‘eynê da bi elfazê melîh in⁵⁰

Mela Zahid, di dawîya berhemê da mexles, kêşa berhemê û dîroka nivîsandinê dîyar dike.

Eva Sanî bi vî şiklê xwê bû mensûb û ‘aîd

Bi bal vî ‘ebdê pir ‘asî *Mûhemmed* paşê *Zahid*

Mefa’îlun, Mefa’îlun, Mefa’îlun, Fe’ûlun

Çi xweş weznek ‘erûdê bû li ba ehla qebûlun

47 Zeherî, hb. r 127.

48 Zeherî, hb. r 129.

49 Ji bo *Nehcu’l-Enam* a Mela Xelîlê Sêrtî bnr: Ehmed Hilmî el-Qoxî, *Rehberê ‘Ewam, Şerha Nehcu’l-Enam*, Mektebetî Seyda, Çapa Pêncem, Dîyarbekir 2017.

50 Zeherî, hb. r 114.

Di sala *bû hezar û çarsed û sê heştê* hicret

Sefer îro ku *nozde bû*⁵¹ evê nehca me temmet⁵²

2.3.2.5. Amentû

Ev berhem, ‘Eqîdename ye. Cudahîya vê berhemê ji menzûmeyên din ev e ku bi teşeya *Terkîb-î Bend* hatiye nivîsandin. Berhem bi tevahî ji 60 bendî pêk hatiye ku her bendek ji 11 misrayan û bi tevahî ji 660 misrayan pêk tê. Mela Zahid, di vê berhemê da ji bilî mijarên ‘eqîdeyî hin mijarên din weke; nimêj, rojî, hec, îxtîlaf û mezheb ji anîye ziman. Berhem bi kêşa ‘erûzê bi behra Muteqariba mehzûfa heyşt pêngavî bi wezna *Fe’ûlun, Fe’ûlun, Fe’ûlun, Fe’ûl* hatiye nivîsandin. Benda yekem weha dest pê dike;

E’ûzû bi Ellah ji şeytan recîm

Bi isme wî Ellahê rehman rehîm

Dikim hemdekî bê hêşab û ‘emîm

Ji bo rebbê ‘alem Xwedayê kerîm

Ewî xaliqê erd û ‘erşê ‘ezîm

Ku çêkir ye ‘alem ji la şey ‘edîm

Xwedaê ezel sermedî bû qedîm

Beyanî kirî menhecê musteqîm

Li dunya dida ni’metê pur cesîm

Dida nutqê herfa elîf lam û mîm

Qîyamet de wê sax ke hestî remîm⁵³

2.3.2.6. Dersa Geda

Berhem ji bo zarokan hatiye nivîsandin. Berhemek kurt e. Di vê berhemê da bawerîyên Îslamê yên sereke ji bo zarokan hatiye nivîsandin. Girîngîya bawerîya her şeş ruknê Îmanê, Cenabê Pêxember (s.x.l.) û her pênc ferzên Îslamê cih girtine di berhemê da. Berhem ji 52 malikan pêk hatiye. Bi kêşa xomalîya Kurdî, bi 8 kîteyî û bi teşeya mesnewî hatiye nivîsîn. Di dawîya berhemê dîroka nivîsandinê bi 06.07.2012 hatiye dîyarkirin. Malika serî weha ye;

Ellah Xweda ye bismîllah

Hemdê Wî elhemdû lîllah⁵⁴

2.3.2.7. Pêsed “Taîye” ta Medhê Resûlullah (s.x.l)

Menzûme bi teşeya qesîdeyan hatiye nivîsandin. Ji cûreyên nezmê Ne’t e. Taybetîya qesîdeyê ev e ku qesîdeyak *Taîye* ye. Lewra serwaya malikan bi pîta *T*

51 Li gorî vê dîrokê berhem 19 Kasim 2016an da hatiye nivîsandin

52 Zeherî, hb. r 126.

53 Zeherî, hb. r 443.

54 Zeherî, hb. r 132.

dîqede. Bêjeya serê her malika vê qesîdeyê *Ellah* e ku ev jî taybetîyek vê qesîdeyê ye. Weke ji navê wê jî tê famkirin ji 500 malikî pêk hatiye. Malika serî ya vê qesîdeyê ev e;

Ellah bi navê wî bivê nezmê dikim bîdayet
Da pir mubarek bikit bo min digel nîhayet⁵⁵
Malika dawî jî ev e;
Ellah, Xwuda hemd û sena vê medhîyê tamam bû
Elhemdû lîllah ya Xwuda der mebdê û temamet⁵⁶

2.3.2.8. Pêsed Beyta Mekke û Medîne

Menzûme ji 500 malikî pêk hatiye û derbarê herdû bajarên olî yên pîroz Mekke û Medîne ye da ye.

Destpêka qesîdeyê weha ye;
Jê tîr nebûm wellahî ez jê tîr nebûm wê lezzetê
Ez çûm Medînê tîr nebûm ez tîr nebûm çûm Mekketê⁵⁷
Qesîde bi vê malikê bi, dawî dibe;
Îsmen Mûhememd Zahid im lakin ‘emel da fasid im
Keslan û sist û qa’id im vala kelamim qewletê⁵⁸
Di dawîya qesîdeyê da dîroka nivîsandinê hatiye dayin ku 18.10.2008 e.

2.3.2.9. er-Rîsalet’un-nefî’e

Şêx Mûhemmed Se’îdê Taxikî bi navê “er- Rîsalet’un-nefî’e derbarê mezhebên şî’îa da reddîyeyek nivîsandîye. Mela Zahid ev berhem bi heman navî bi wezin wergerandîye kurdî. Berhem ji du beşan pêk hatiye. Beşa bi navê *şî’î* ji 27 malikan pêk hatiye ku ev wergera berhema Şêx Mûhemmed Se’îdê Taxikî ye. Beşa bi navê *Wehabî* ji 29 malikan pêk tê ku Mela Zahid ev beş honandî ye. Berhem bi giştî ji 56 malikan pêk hatiye. Berhem bi teşeya mesnewî bi kêşa ‘erûzê bi behra Remela nesalima 8 pêngavî bi wezna *Fa’îlatun, Fa’îlatun, Fa’îlatun, Fa’îlat* hatiye nivîsandin. Malika pêşî weha ye;

Hemdi Ellah hemdi Ellah hemdi Rebbê ‘alemê
Ya Xweda pir pir bibarînî selat û sellemê⁵⁹

2.3.2.10. Hîkmetname

Berhem, wergera *el-Hîkemu’l-‘Etâiyye* ye ku ji teref Ebu’l-‘Ebbâs (Ebu’l-Fazl) Tâcuddîn Ehmed b. Muhammed b. Abdilkerîm b. ‘Etâillâh eş-Şâzelî el-

55 Zeherî, hb. r 316.

56 Zeherî, hb. r 336.

57 Zeherî, hb. r 338.

58 Zeherî, hb. r 357.

59 Zeherî, hb. r 129.

Îskenderî (w. 709/1309)⁶⁰ va hatiye nivîsîn. Berhem pexşan e û tê da 264 gotinên bi hikmet cih girtîye.⁶¹ Mela zahid ev berhema pexşan bi nezm wergerandiye Kurmancî. Mela Zahid, ji bo her gotinek 'Etâillâh el-Îskenderî malikek an du malik an sê malik terxan kirîye. Herî zêde gotina 249a rave kirîye ku ji bo vê gotinê 7 malik ava kirîye.

Berhem bi teşeya mesnewî, bi kêşa 'erûzê bi behra Remel, li ser wezna *Fa'îlatun, Fa'îlatun, Fa'îlatun, Fa'îlat* hatiye nivîsandin. Berhem ji Mûqeddîme, beşa hîkmetan, çar name, dû'a û beşa xatîmeyê pêk tê ku bi tevahî heşt beş e. Beşa hikmetan bi 353 malikan hatiye nivîsandin. Beşa du'ayê jî wergera *el-Münâcâtü'l-'Aîâ'iyye* ye ku ji teref 'Etâillâh el-Îskenderî ye ku bi nezm hatiye nivîsîn û ji 36 malikan pêk hatiye. Mela zahid ev menzûmeya dû'ayê bi 74 malikan wergerandiye Kurmancî.

2.3.2.11. Wesîyeta Min

Mijara berhemê pend û şîretên olî ne. Mela Zahid, di derbarê bîr û baweriyên Îslamê da tewsîyeyên xwe anîye ziman. Weke pendnameyek mijarên olî da dikare were hesibandin. Nivîskar bi beşa Mûqeddîmeyê ku ji 19 malikan pêk hatiye dest bi berhemê dike. Mijarên eslî; bawerîya bi Xweda û Resûlê Xweda (s.x.l), nimêj, hec, rojî di 15 beşan da bicih bûne. Yekîtîya Musilmanan, terîqet, heqîqet, şer'et, şiklê de'wetên Musulmana, şiklê cil û bergên Muslumana jî wek mijar cih girtîne di menzûmeyê da.

Berhem bi teşeya mesnewî hatiye nivîsandin. Bi kêşa 'erûzê li ser behra Mu-teqariba Mehzûf a 8 pengavî bi wezna *Fe'ûlun, Fe'ûlun, Fe'ûlun, Fe'ûl* hatiye nivîsandin. Bi tevahî ji 520 malikan pêk hatiye. Malika yekem weha ye;

Bi navê Xweda ez dikim îbtida

Dikim hemd û şukr û senaê Xweda⁶²

Berhem bi vê malikê bi dawî dibe;

Ji fetha mezin ra bikin pir şukur

Bi tekbîr; bi Ellah û ekber zikir⁶³

60 Ji bo agahiyên berfireh bnr; Mustafa Kara, "İbn Atâullah el-Îskenderî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-ataullah-el-iskenderi> (pêgehî: 21.01.2020).

61 Ji bo berhema "el-Hikemu'l-'Etâiyye" bnr: Ibn 'Etâillâh Iskenderî, *el-Hikemu'l-'Etâiyye*, şerh: Ibn 'Ebbad en-Nefezî er-Rundî, Metabî'il-Ehram, Qahîre-Mısır, 1988.

62 Zeherî, hb. r 238.

63 Zeherî, hb. r 258.

2.3.2.12. Rîyada Me

Berhem, wergera hinek Ayetên Qurana Pîroz û Hedîsên Cenabê Pêxember (s.x.l.) in ku di berhema *Riyadu's-salihînê* da derbasdibin.⁶⁴ Mela Zahid ji serê *Riyadu's-salihînê* 72 mîjar bi nezm wergerandiye Kurmancî.

Berhem bi beşa Mûqeddîmeyê dest pê dike. Di vê beşê da dîyar dibe ku menzûme wergera berhema Îmamê Newewî ye. Piştî mûqeddîmeyê 11 beş derbarê Îman û Îslamê Mela Zahid nivîsandîye. Jî bo her beşêkê sernavê mijarê daye û derbarê mijarê da Ayet û Hedîsan watedar dike. Bi vî şiklî berhem ji 83 beş û 410 malikan pêk hatiye. Berhem bi kêşa 'erûzê hatiye nivîsandin. Wezna berhemê *Fa'îlatun, Fa'îlatun, Fa'îlatun Fa'îlat* e ku behra Remelê ye.

Taybetîyek vê berhemê ev e ku nazimê berhemê di teşeyê da terzek cuda bikaranîye. Di beşa Mûqeddîmeyê da hemû misra bi yek serwayê hatîye honandin (Qesîda Temam Metle') ku me ev taybetî di dîwana Kurdî ya sêyem da dîti bû. Mînak ji herdû malikên beşa Mûqeddîmeyê;

Ya Xweda Ellah tu rehman û rehîm î ya şekûr

Ya Xweda Ellah tu fettah û 'elîm î ya sebûr

Ya Xweda Ellah tu wehhab û kerîm î ya xefûr

Ya Xweda Ellah bi her navê xwe tev tev nûr î nûr⁶⁵

Di beşên mayîn da serwa tenê di dawîya malikan da tên dîtin ku heman serwaya beşa mûqeddîmeyê ye. Weke ku nazim beşa mûqeddîmeyê malika qesîdeyê ya yekem ji xwe ra hesibandibe û malika xwe muserre⁶⁶ honandibe û her beşek berhemê jî wek malikek qesîdeyê hesibandibe. Bi vê terza xwe malikên berhemê hemî bi serwaya "r" hatîye nivîsîn. Bi vî şiklî dibe berhemek "Raîyye". Wek mînak malikek ji beşa "Dê û Bav";

Ka ji dêw bavê xwo ra baş bin bi wan qencî bikin

Hûn ji wan ra (of) nebêjin ew ku bûn pîr û kebûr⁶⁷

2.3.2.13. Roj û Şev

Kesekî Musilman di şev û rojekê da pêwiste çî kar û kirinên dînî bike di vê berhemê da hatîye ziman. Nivîskar berhema xwe ji destpêk û 6 beşan ava kiriye ku bi tevahî ji 341 malikan pêk hatiye. Berhem bi teşeya Mesnewî hatîye nivîsandin.

64 Ji bo van hedîsên Pêxember (s.x.l.) bnr: en-Nevevî, *Rîyâz 'ussâlihîn*, (tercûme ve Şerhi, İhsan Özkes), İslamoğlu Yayıncılık, İstanbul, 1991.

65 Zeherî, hb. r 381.

66 Ji ew malika ku herdû misreyên wê bi yek serwayê be ew malika "muserre" e û ji vî karî ra "tesrî" tê gotin. Bi taybet di xezel û qesîdeyan da malika yekem bi vî rengî ye û taybetîyek xezal û qesîdeyane. (Fesayî, hb. r 301-302)

67 Zeherî, hb. r 394.

Di beşa destpêkê da nivîskar piştî Besmele, Hemdele û Selweleyê navê berhema xwe weha dîyar dike;

Weha nav me lê kir ye bû *Roj û Şev*
Çi xweş bû Musilman bixwûnin ji dev⁶⁸

Di beyta dawî ya vê beşê da nazim behr û qalibê êrûza xwe dîyar dike;
Fe'ûlun, Fe'ûlun, Fe'ûlun, Fe'ûl
Teqarub di behrê dida wî qebûl⁶⁹

Di dawîya berhemê da nazim navê xwe û mexlesa xwe weha anîye ziman;
Mûhemmed Zeherî me ez Zahid im
Ku van dersê dînê Xweda ez didim⁷⁰

2.3.2.14. Burdîya Kurdîya

Berhem wergera qesîdeya Ebû 'Ebdillâh Şerefuddîn Mûhammed b. Se'îd b. Hammâd b. Muhsîn el-Bûsîrî (w. 695/1296 [?])⁷¹ ye. Qesîde, derbarê medhên Cenabê Pêxember (s.x.l.) hatiye nivîsîn. Navê qesîdeyê *el-Kevâkibu'd-durrîyye fi medhî xayrî'l-berîyye* ye lê bi *Qesîdeya Burde* nav daye. Qesîde bi tevahî ji 160 malikan pêk hatiye.⁷² Mînakên wergerên vê qesîdeyê di Edebîyata Kurdî da tê dîtîn. Di sala 1957an da Muftîyê Cizîrê Mela Mehmûdê Hoserî (Bilge) (1904-1974) ev berhem wegerandîye. Mela 'Elîyê Baqustanî jî li ser wergera Mela Mehmûd texmîs nivîsandîye.⁷³

Mela Zahid, ev berhema navdar û giranbeha malik bi malik wergerandîye Kurmancî. Di serî da destpêkek ku 13 malikan pê ktê cih girtiye. Wergera qesîdeyê ji 160 malikan pêk hatiye ku her malikek 'Erebî bi malikek Kurdî hatiye wergerandin. Mela zahid di dawîyê da beşa xatîmeyê nivîsandîye ku ev beş 6 malik in. Bi tevahî berhem ji 179 malikan pêk tê. Malika yekem ji wergerê weha ye;

Qey bi bîra te ketin cîranê tey zî selemê
Der girî lew te d kirî tev hev ji çav av û demê⁷⁴

68 Zeherî, hb. r 258.

69 Zeherî, hb. r 259.

70 Zeherî, hb. r 272.

71 Ji bo agahiyên berfireh derbarê jîyana Bûsîrî da bnr; Mahmut Kaya, "Bûsîrî, Muhammed b. Saîd", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/busiri-muhammed-b-said> (pêgehî: 23.01.2020).

72 Derbarê qesîdeya Burde bnr: <https://www.kutub-pdf.net/book/%D8%A8%D8%B1%D8%AF%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AF%D9%8A%D8%AD%D9%84%D9%84%D8%A5%D9%85%D8%A7%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D9%88%D8%B5%D9%8A%D8%B1%D9%8A.html> (pêgehî: 23/01/2020)

73 Mehmet Zahir Ertekin, *Dîwançeya Baqustanî (Metn û Lêkolîn)*, Lorya, Van 2015, r 61-64.

74 Zeherî, hb. r 458.

Malika dawî jî ev e ji beşa xatîmeyê:
 Sal hezar û çarsed û sî heşt nivîsî qelemê
 Hemdê Ellah hemdê Wî der mebdê û muxtetemê⁷⁵

2.3.2.15. Ibnu'l-Werdîya Kurdîya

Mela Zahid, qesîdeya navdar *Lamiyyetû* ya Ebû Hefs Zeynuddîn 'Omer b. el-Muzeffer b. 'Omer el-Bekrî el-Qureşî el-Me'errî (w. 749/1349)⁷⁶ bi nezm wergerandîye Kurmancî.⁷⁷ Ev qesîde bi Tirkî jî hatîye wergerandin.⁷⁸

Qesîde bi giştî ji 77 malikan pêk hatîye.⁷⁹ Mijara qesîdeyê pend û şîret in. Mela Zahid, pêşî bi şeş malika beşek Mûqeddîmeyê ava kirîye û paşê qesîde malik bi malik wergerandîye Kurmancî. Di dawîya qesîdeyê da du malikên selat û selaman li ser hatîye zêdekirin. Bi vî şiklî berhem ji du beş û 85 malikan pêkhati yê. Malika pêşî wehaye;

Dûr here j behsa kilama ê dila şî'r û xezel
 Heq bibê, dûr be ji şexsê pir henekvan û hezel⁸⁰

2.3.2.16. Texmîsa Ibnu'l-Werdîya Kurdîya

Ev berhem, wergera texmîsa qesîdeya *Lamî* ya Ibnu'l-Werdî ye ku 'Ebdurrehman b. Yehya el-Mellah (w. 1634 koçî)⁸¹ ew texmîs kirîye. Mela Zahid ev texmîsa el-Mellah wergerandîye kurmancî. Ew menzûme ji du beşan pêk tê. Beşa yekem Mûqeddîme ye. Beşa Mûqeddîmeyê ji du benda pêk hatîye. Beşa duwem texmîs e ku ji 77 bendan pêk hatîye. Bi tevahî dibe 79 bend. Benda pêşî weha ye;

Hûn bibin daîm ji bo Ellahê jor 'ezze wecel
 Ey kesê hûn xafilin der tirs û an e'la ecel
 Guh bidin van qewlê xweş hetta ku bûn derbê mesel
 Dûr here j behsa kilama ê dila şî'r û xezel
 Heq bibê, dûr be ji şexsê pir henekvan û hezel⁸²

75 Zeherî, hb. r 465.

76 Derbarê jîyan û berhemên Ibnu'l-Werdî bnr; Ali Şakir Ergin, İsmail Durmuş, "İbnü'l-Verdî, Zeynüddîn", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-verdi-zeynuddin> (pêgehî: 23.01.2020).

77 Ev berhema Ibnu'l-Werdî ji teref Mela Husnî Hezîn (1943- ...) bi nezm hatîye şerhkirin. Şerha Hezîn ji 167 malikan pêk hatîye. (Yakup Aykaç, *Dîwana Hezîn (Metn, Lêkolîn û Ferheng)*, Teza Lîsansa Bilind ya neçapbûyî, Zanîngeha Bîngolê, Enstîtuya Zimanên Jîndar, Makezanîsta Ziman û Edebiyata Kurdî, Çewlîg – 2015, r 333-349.)

78 Ji bo wergera Tirkî bnr: Ömer Yıldız, *Lâmiyyeler ve Manzum Çevirileri*, Kitaparası yayınları, İstanbul 2019, r 10-44.

79 Selaheddîn ez-Zemakî, *'Ewnu'l Etfal Şerhî lamîyyetî Ibnu'l-Werdî*, Daru'l Kutûbu'l 'İlmîyyetî, Lubnan 2006.

80 Zeherî, hb. r 426.

81 Derbarê el-Mellah da bnr: 'Omer Rida Kehale, *Mu'cemu'l Muellifîn*, Muessesetî'r-Rîsaletî, Beyrut- Lubnan 1993, berg 2, r 126.

82 Zeherî, hb. r 429.

2.3.2.17. Cewşena Me

Cewşen, navê berhemekê ye ku naveroka wê munacat û dû'a ye.⁸³ Derbarê bingeha wê da nîqas hebin jî⁸⁴ hatîye pejirandin ku Cenabê Pêxember ev dû 'a fêrî ummetê kirîye. Bi taybet di berhemên Bedî'uzzaman Se'îdê Kurdî da gelek behsa vê munacatê hatîye kirin.⁸⁵ Mela Zahid ev berhema pexşan ji zimanê 'Erebî wergerandîye Kurmancî. Berhem bi teşeya qesîdeyê hatîye honandin. Bi tevahî ji 206 malikan pêk hatîye. Malika yekem ev e;

Hezar nav in ji bo Ellah di Cewşen tev de îman e

Evan navê Xweda tev da di vê nezma me da va ne⁸⁶

LÎSTEYA BERHEMÊN MELA ZAHID					
Cûreyên Berheman	Rêz	Nav	Ziman	Hejmara Helbestan	Taybeti
Şîr	1	Dîwan -1-	Kurdî	40	Muretteb
	2	Dîwan -2-	Kurdî	134	Muretteb
	3	Dîwan -3-	Kurdî	124	Muretteb
	4	Dîwan -1-	Erebî	28	Muretteb
	5	Dîwan -2-	Erebî	28	Muretteb
	6	Dîwan -3-	Erebî	39	Muretteb
	7	Dîwan	Tirkî	67	Diwance
		Hejmara Helbestan		460	
				Hejmara Malikan	
Menzûme	1	Mewlûda Me Ya Nû	Kurdî	1482	Te'lîf
	2	Mewlûda Zat'uş-şîfa	Kurdî	567	Wergera Ji 'Erebî
	3	'Eqîda Sêxê Xanî	Kurdî	79	Wergera Navzîmanî
	4	Nehcu'l Enama Sanî	Kurdî	308	Wergera Navzîmanî
	5	Amentû	Kurdî	660	Te'lîf
	6	Dersa Geda	Kurdî	52	Te'lîf
	7	Pêsed "Taîye" ta Medhê Restûlullah (s.x.l)	Kurdî	500	Te'lîf
	8	Pêsed Beyta Mekke û Medîne	Kurdî	500	Te'lîf
	9	er-Risaket'un-neffe	Kurdî	56	Wergera Ji 'Erebî
	10	Hikmetname	Kurdî	502	Wergera Ji 'Erebî
	11	Wesîveta Min	Kurdî	519	Te'lîf
	12	Riyada Me	Kurdî	410	Wergera Ji 'Erebî
	13	Roj û Şev	Kurdî	341	Te'lîf
	14	Burdîya Kurdîya	Kurdî	179	Wergera Ji 'Erebî
	15	Ibnu'l-Werdîya Kurdîya	Kurdî	85	Wergera Ji 'Erebî
	16	Texmîsa Ibnu'l-Werdîya Kurdîya	Kurdî	197	Wergera Ji 'Erebî
	17	Cewşena Me	Kurdî	206	Wergera Ji 'Erebî
		Hejmara Malikan		6643	
Pexşan	1	Fihrişu'l Quranu'l Kerîm			

83 Mehmet Toprak, "Cevşen", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cevsen> (pêgehî: 23.01.2020).

84 Abdullah Aydınî, Cevşen Duası -Kaynakları Hakkında Bir İnceleme-. *Usul İslam Araştırmaları* 15 / 15 (Haziran 2011): 7-29.

85 Bediüzzaman Saîd Nursî, *Sözler*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1996, r 302. ; Bediüzzaman Saîd Nursî, *Mesnevî-i Nuriye*, mütercim: Abdülmecid Nursî, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2003, r. 186. ; Bediüzzaman Saîd Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, Sözler Yayınevi, İstanbul 1993, r. 150.

86 Zeherî, hb. r 484.

3. Kesayeta Wî Ya Edebî:

3.1. Poetîka Mela Zahid

Mela Zahid, perwerdehiya xwe di medreseyan da dîtîye. Ji ber hindê di warê zanistên Îslamî da zana ye û di zimanê ‘erebî da jî pispor e. Ev perwerdehi bandor li fikr û ramanên wî jî kirîye ku ev yek di berhemên wî da rû daye. Hem ji naveroka şîr û menzûmeyên wî û hem jî ji cûreyên berhemên wî ev yek xwuya dibe.

Mela Zahid, xwestîye ku bîr û bawerîyên Ehlê sunnet û cemaet ji gel ra rave bike, van bîr û bawerîyan di nava gel da belav bike û qaîm bike. Ev, poetîka Mela Zahid e ku di şîr û menzûmeyên wî da cih girtîye.

Piştî dîwanên ‘Erebî bi dawî dibin, Mela Zahid, di destpêka berhemên Kurdî da destpêkek kurt bi pexşan nivîsandîye. Ev destpêk li ser pirsê *Min çima nivîsî?* hatîye avakirin. Di bersîvê da Mela Zahid poetîka xwe weha dîyar dike:

“Heta ku saxbim bi zimanê xwe, bimirin jî bi deng û qelema xwe ezê teblîxa Îslamê bikim. Belkî insanê xafil qelbê wî nerm bibe. Ji dunyayê pirtir bibe muşterîyê axretê. Qelbê wî bi îmanê bibe mêrga cennete, bibe ehle kar û menfî’etê. Hem ji bo xwe hem ji bo milletê belkî (ne întîhar, xelet e) întîhar⁸⁷ neke, xwe navêje felakete.”⁸⁸

3.2. Zimanê Şîr û Helbestan

Mela Zahid, ji bilî Kurdî, zimanê ‘Erebî û Tirkî jî dizane. Ji xwe bi hersê zimanan jî berhem nivîsandî ye. Di berhemên Kurdî da bêjeyên ‘Erebî gelek tînin. Bi sedema ku mijarên berhem û şîrên wî olî ne, têgih û bêjeyên Îslamî zêde cih girtine. Ji van bêjeyên ‘Erebî gelekî wan di nava gel da, di axaftina rojane da tînin bi karanîn; weke bêjeyên ‘Îd, Matem, Xerîb, Mefxer, ‘Alem di malika jêr da derbasdibin;

Di îdê da çewa kêf kim ne kim şîn û ne kim matem

Di gel dûr û xerîbim ez ji te ey mefxerê ‘alem⁸⁹

Hin bêjeyên ‘Erebî jî ji bo kêş û serwayê hatine bikaranîn ku bi piranî di nava gel da nayên bikaranîn û têgihîştina wan hebekî zehmet e. Weke bêjeya *la berah* ku di malika jêr da derbas dibe.

Daîm li dergahê resûl bin roj û şev

Daîm li dergahê biseknin *la berah*⁹⁰

87 Mela zahid bi pîten ‘Erebî weha nivîsandîye: (نه إنتهار, غلظه انتحار). Seyda di bêjeya «întîhar»ê da pîta «h» weke şaşî dipejirîne û pêwîste bi pîta (ح) bête nivîsandin. Mel Zahid, di heman demê da li ser Etîmolojîya bêjeyan jî dixebite û gelek alav berhev kirine. Lê ta neha derbarê vê zanistê da tu berhem ne nivîsandîye. (Hevpeyvîn bi Mela Zahid ra 21.01.2020)

88 Zeherî, hb. r 112.

89 Zeherî, hb. r 309.

90 Zeherî, hb. r 359.

Mela zahid di helbestên xwe da bêjeyên tirkî û bîyanî (ne 'erebî û farsî) jî bikaranîne. Lê hejmara wan ne zêde ne. Weke di malika jêr da bêjeyên *Binlerce* û *Kilometre* ji Tirkî û Firansî hatine wergirtin.

Ez 'aşiqê husna ferîd ez 'aşiqê husna wehîd

Ahîn dikim jê mam be'îd *bînlerce kîlometretê*⁹¹

Mela Zahid, bi zimanê Farsî nizane. Lê di şî'rên wî da gelek bêjeyên Farsî jî derbasdibin. Tevî ku bi Farsî nizane û bi Tirkî dizane bikarnîna bêjeyên Farsî ji yên Tirkî gelekî zêdetir in. Ev jî weke bandora Melayê Cizîrî, Şêx Ehmedê Xanî, Mela Xelîlê Sêrtî û berhemên klasîk xwuya dike. Weke di malikên jêr da bêjeya *Golzar*, *Bende*, *Rûsîyah*, *Şermende*, *Perakende* ku ji zimanê Farsî bideyn hatine sitandin.

Bi golzara cemala xwe qebûl kî min ez im bende

Li heşrê da neminim rûsîyah û jar û şermende

Bes e ez mam e 'ebdal û perişan û perakende

Ji ber şewqa wîsala te dile min tev xem û derd e⁹²

3.3. Bandora Kesayetên Edebî û Dînî

Di berhemên Mela Zahid da em bandora Melayê Cizîrî, Şêx Ehmedê Xanî, Mela Huseynê Bateyî (1680 – 1760), Mela Xelîlê Sêrtî, Bedî'uzzaman Se'îdê Kurdî û şêxê Mela Zahid, Şêx Mûhemmed S'êdê Taxikî bi zelalî dibînin.

Di şî'rên Mela Zahid da bandora Melayê Cizîrî eşkere xwuya dibe. Di malika jêr de di warê 'îşqê da xwe dişibihîne Melayê Cizîrî û dibêje Cizîrîyê vê demê ez im;

Îro jî ez bûm Cizîrî Zahid Mûhemmed Zeherî

Her kî xwendî vê eserî wî daye min tesdîqetê⁹³

Mela Zahid helbestek Melayê Cizîrî "Tezmîn"⁹⁴ kirîye ku hem bandora melayê Cizîrî eşkere dike û hen rengînîyek daye helbesta wî. Destpêka helbestê weha ye;

Cizrewî Ehmed Mela sultan û şahê 'aşiqîn

Xweş beyan kir halê 'îşqa dilbirîn û xem revîn

Tev heyata wî ku bû 'îşqa ezel Heqqelyeqîn

Hem di go der kêf û şahî hem di go der huzn û şîn⁹⁵

*Hêj li ser 'ehda elestim ta biroja axirîn*⁹⁶

Ji layê bîr û bawerîyan Mela Zahid, şopînerê Şêx Ehmedê Xanî û Mela Xelîlê

91 Zeherî, hb. r 352.

92 Zeherî, hb. r 309.

93 Zeherî, hb. r 357.

94 Tezmîn eve ku şa'îrek di helbestek xwe de misrayekê yan beytekê şî şa'îrekî din bi deyn bistîne. Lê di vê navê şa'îr bête gotin ji bo ku bêhna dizîyê û întîhalê jê neyê kirin. Fesaî, hb. r 565.

95 Zeherî, hb. r 585.

96 Ev misraya Melayê Cizîrîye. Bnr; Cizîrî, *Dîwan*, hb. r 147.

Sêrtî ye. Bi vê sedemê nêrînên wan yê bawerîyê pejirandîye û bi vê bandora herdû kesayetan, berhemên wan ji nû ve bi zimanê rojane nivîsandîye.

Bê şik, Mela Huseynê Bateyî di Edebîyata Kurdî da damezrînerê *Mewlûdnameyan* e.⁹⁷ Bi taybet *Mewlûdnameyên Kurmancî* hemû di bin bandora *Mewlûda Mela Huseynê Bateyî* da hatine nivîsandin. Mela Zahid jî yek ji wan nivîskarê *Mewlûdnameyan* e ku bi vê bandorê du *Mewlûdname* li Edebîyata Kurdî zêde kirî ye.

Bedî'uzzeman Se'îdê Kurdî, hem bi ramanên xwe û hem bi şiklê nivîsîna berhemên xwe tesîrek mezin li Mela Zahid kirî ye. Bedî'uzzeman Se'îdê Kurdî ji bo belavkirina bawerîyên Îslamê berhem nivîsandîye û xwestîye ku ummet li ser wan bawerîyan bimeşe. Weke ku di poetîka Mela Zahid da hate gotin, Mela Zahid jî li ser vê yekê xemxwar e û bi vê egerê şî'r û nezm honandîye.

Di serê beşên berhemên Bedî'uzzeman Se'îdê Kurdî de beşek Mûqeddîmeyê bi cih bûye. Herweha Mela Zahid jî di serê berhemên xwe da beşek bi navê Mûqeddîmeyê terxan kirîye ku ev bandora terza rîsaleyên Bedî'uzzeman Se'îdê Kurdî ye. Lewra di Edebîyata Klasîk da bi taybet di serê qesîdeyan da beşên Mûqeddîmeyan nayên dîtin.

Şêx Mûhemmed S'êdê Taxîkî, Şêxê Mela Zahid e û di derbarê bawerîyên selefî û şî'î da berhemên reddîye nivîsandîye. Mela Zahid, weke şêxê xwe difikire ku ev bawerî di nava civaka wî da belav dibe û di derbarê van bawerîyan da civaka xwe hişyar dike. Hem bi wergerandina berhemên şêxê xwe û hem bi honandina şî'rên di vî biwarî da bandora şêxê wî eşkere dibe.

Wehareng, Mela Zahid, herî zêde di bandora sê kesayetên dînî da maye. Di warê tesewîfê da Îmamê Xezalî (w. 505/1111)⁹⁸, di warê hezkirina Cenabê Pêxember (s.x.l.) Nebhanî (1849-1932)⁹⁹ û di warê teblîxa bawerîyên Îslamê da Bedî'uzzeman Se'îdê Kurdî¹⁰⁰ ji Mela zahid ra sê kesayetên girîng in.

97 Bnr. M. Zahir Ertekin, "Di Edebiyata Me de Mewlûd û Danberheva Mewlûdên Pêşîn ên Kurdî û Tirkî", Gotarên Konferansa Kurdolojiyê, Edt. İbrahim Seydo Aydoğan, Weşanên Zanîngeha Hekariyê, Hekarî 2011, r. 123-137.

98 Navê wî Huccetu'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ehmed el-Xezâlî et-Tûsî ye. 'Alimekî Îslamê yê giring e. Di zanistên kelam, fîqih û tesewîfê da gelekî pêşkêtiye. Bi navê Îmamê Xezalî tê nasîn. Derbarê Îmamê Xezalî da bnr: Mustafa Çağrı, "GAZZÂLÎ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gazzali#1> (pêgehî: 13.02.2020).

99 Navî wî Qadî Ebu'l-Mehasîn Yûsif b. İsmâ'îl b. Yûsif eş-Şâfî'î en-Nebhanî ye. Ji bo agahiyên berfireh bnr: M. Sait Özervarlı, "Nebhânî, Yûsuf b. İsmâîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nebhani-yusuf-b-ismail> (pêgehî: 13.02.2020). Nebhanî derbarê pesnên Cenabê Pêxember da berhemek 4 bergî nivîsandî ye. Derbarê vê berhemê da bnr: en-Nebhanî, *El Mecmû'et'ul- Nebhanîyyeti Fî Medâihî'n-Nebewîyyeti*, Daru'l Kutub, Beyrut-Lubnan 1996.

100 Hevpeyvîn bi Mela Zahid ra, 22.09.2019.

3.4. Teşeyên Cûreyên Nezmê

Mela Zahid, ji teşeyên nezmê Xezel, Qesîde, Rûba'î, Musemmet ên cûda, Qit'e, Mesnewî, Terkîb-î Bend, Tezmîn û Mulemme' bi kar anîye ku bi me dide zanîn di bikaranîna teşeyên nezmê da serkeftî ye. Mela Zahid, di helbestên xwe da navên teşeyên nezmê bi kar anîye ku ev yek jî bi me di de zanîn ku Mela Zahid ji edebîyatê agahdar e.

Bi soz be ta ku ez sax bim li دنیاê ezê bêjim

Medih û wesf û şanê te bi *texmîs* û bi *tesdîsa*

Herweha, weke li jor hate gotin, hebûna serwayê di hemû misrayan (Qesîdeyên Temam Metle') da û dubarekirina pîta serê malikê di dawîya malikê da di seranserê yek dîwanekê da di honandina şîrê da serdestîyek girîng e. Honandina qesîdeyên dirêj – 500 malik – û herfiye şarezabûna şa'irî derdixe holê.

Ji layê cûreyên nezmê va dîwanên Mela zahid ne yek alîye. Gelek cûreyên nezmê hatine bikaranîn ku *Medhîye*, *Mersîye*, *Şîretname*, *Remezanname*, *Tewbenname*, *Munacat*, *Cîhadname*, *Silsilename* û *'Erûzname* jî wan in. Li jor di danasîna dîwanê da mînak jî malikên "*'Erûzname*" û "*Silsilename*"yê hatine dayîn. Wehareng honandina *Elîfname* û *Herfname* yan jî taybetîyên cûreyên helbestên Mela Zahid in.

3.5. 'Erûz

'Erûz, hêmanekî sereke ye di şîr û nezma Edebîyata Klasîk da. Mela Zahid, pîsporê 'Erûzê ye. Li gorî ramanên Mela Zahid, şîr û menzûmeyên bê kêşa 'erûzê hatibin nivîsandin bê çêj e. Lewra 'erûz, ritm û melodîyê dide şîr û nezmê û hêza şîrê xurt dike.¹⁰¹ Ji bo vê Mela zahid berhemek tenê (*Dersa Geda*) û çend şîrên xwe (yên di xortanîya xwe da nivîsandine) bi kêşa xomaliya Kurdî nivîsandiye û yên mayî hemî bi kêşa 'erûzî honandiye.

Herçend di Edebîyata Kurdî da Şêx Ehmedê Xanî di serê her beşek Nûbeharê¹⁰² da, Şêx Mûhememd Kerbelayî di serê her beşek Mîrsad'ul Etfal/ Şahrahê Kûdekan¹⁰³ da behr û qalibên beşan diyar kiribin, Şêx 'Ebdurrehmanê Aqtepî¹⁰⁴ û Seyid 'Elîyê Findikî¹⁰⁵ di serê hin helbestên xwe da wezna kêşê nivîsandibin jî, em dibînin ku Mela Zahid, du helbest xwerû terxankirî ye jî bo 'Erûzê û di helbestan da 16 behr û qalibên 'erûzê dîyarkirî ye. Ev girîngîya 'erûzê jî bo Mela Zahid derdixe holê.

101 Hevpeyvîn bi Mela Zahid ra, 22.09.2019.

102 Ehmed Hilmî el-Qoxî, *Rehberê 'Ewam, Şerha Nehcu'l-Enam*, Mektebetî Seyda, Çapa Pêncem, Dîyarbekir 2017.

103 Ramazan Pertev, *Ferhenga Kerbelayî: Mîrsad'ul Etfal/ Şahrahê Kûdekan*, Nûbihar, İstanbul 2012

104 Şêx 'Evdirehmanê Aqtepî. *Dîwana Rûhî*, Uppsala: Weşanên Roja Nû, 1988.

105 Seyid 'Elî Findikî, *Dîwan*, Amadekar Selman Dîlovan, Nûbihar, İstanbul 2004, Çapa Sêyem.

3.6. Wergerên Mela Zahid

Werger bi xwe karekî gelek dijwar e û qabilîyetek mezin û pisporîyekî dixwaze. Berhemek pexşan bi pexşan were wergerandin heta astekê asan e. Lê wergera berhemek pexşan bi nezm dijwar e û wergera berhemek menzûm bi nezm dijwartir e. Bi taybet ku ji bo her malikekê malikek wergerê bête terxankirin.

Çi divê bila wergera navzimanî/navmetnanî be û çî divê bila wergera navbera du zimanan be. Mela Zahid, du berhem ji klasîkên Kurmancî; *Eqîdename ya Şêx Ehmedê Xanî* û *Nehcu'l Enam a Mela Xelîlê Sêrtî* bi wergerek navzimanî wergerandiye. Berhema Şêxê xwe Şêx Mûhemmed Se'îdê Taxikî *er-Rîsalet'un-nefî'e* û berhema Etâillâh el-Iskenderî *el-Hîkemu'l-'Etâiyye* ku pexşan in bi nezm wergerandiye. Wehareng ji 70yî zêdetir ayet û hedîsên Cenabê Pêxember yên di berhema Îmamê Newewî *Riyadu's-salihînê* da derbas dibin bi nezm wergerandiye.

Berhema el-Cezerî bi navê *Zâtu's-şîfâ fî sûreti'n-nebîyyî ve'l-xûlefâ* û hin berhemên din weke *Qesîda Burde* ya Îmam Buseîrî, *Lamîyetu* ya Îbnî Werdî ku menzûm in bi nezm wergerandiye Kurmancî. Bi van wergerên xwe, Mela Zahid, dide nîşandayîn ku hem di warê wergerê da, hem di warê honandina menzûmeyan da û hem di warê zimanê 'Erebî da gelekî serkeftî ye.

Encam

Ev xebat di çerçoweya nasandina nazim û şa'îrekî nenaskirî û danasîna berhemên wî da hatiye amadekirin. Bi vê sedemê hemû taybetiyên berhemên Mela Zahid neketin gotarê, lewra gotarek ewê têrê neke. Pêwîst e xebat û lêkolînên berfireh li ser van berheman bên kirin. Hêvîya me ev e ev gotar bibe sedemên xebatên pîralî û berfirehtir.

Weke tradîsyonek 'alimên Kurdan, helbestkarên kurd ên klasik, Mela Zahid jî bi sê zimanan berhem nivîsandîye. Pirên helbestkarên kurd ên klasik bi Farsî berhem nivîsandine lê Mela Zahid ji dêleva Farsî bi Tirkî berhem nivîsandîye ku ev taybetîyek wî ye.

Mela Zahid di vê serdemê da, bi bikaranîna bêjeyên 'Erebî û Farsî û teşe û cureyên klasik şopînerekî Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî û Mela Xelîlê Sêrtî ye.

Mela Zahid, dilsozekî Îslam û Qurana Pîroz e. Her xwestîye eqîda ehlê sunnet û cema'et di nav gel de belav bibe û gel li ser wê bawerîyê be û dûr bibe ji bawerîyên selefîyan û şî'îyan.

Mela Zahid, hemû berhemên xwe yên şî'r û nezm di berhemek forma A4'ê da civandiye ku hejmara rûpelan gihaştîye 752yan. Dema werin çapkirin pêkan e ku ji 1000 rûpelî derbas bike.

Mela Zahid hem şî'r nivîsandine û hem menzûme honandine. Hem berhemên pexşan û hem berhemên menzûm bi nezm wergerandiye. Di heman demê da,

du klasîkên Edebîyata Kurdî jî bi nezm ji nûve nivîsandî ye. Di her çar qadan da jî serkeftî ye.

Mela Zahid du Mewlûdname li Edebîyata Kurdî zêde kirîye ku yek ji van Mewlûdnameyan wergera Sîretnameyek menzûm e. Li gor jêderên berdestên me di warê wergera mewlûdek menzûm da mînaka yekem e.

Mela Zahid du 'Eqîdenameyên klasîkên Edebîyata Kurdî; 'Eqîdenameya Şêx Ehmedê Xanî û Nehcu'l Enama Mela Xelîlê Sêrtî bi heman wateyên wan ji nû va nivîsandîye. Wehareng, du 'Eqîdename jî bi xwe nivîsandîye û dîyarîyê Edebîyata Kurdî kirîye. Bi vî şiklî çar 'Eqîdename yên menzûm li Edebîyata Kurdî zêde kirîye.

Mela Zahid du qesîdeyên ji klasîkên Edebîyata 'Ereban û çanda Îslamê wergerandîye Kurdî. Ji van qesîdeyana *Lamîyetu* ya Îbnî Werdî cara yekem e bi Kurdî tê wergerandin li gorî jêderên berdestên me.

Li gor jêderên berdestên me Ne'ta herî dirêj bi 500 malikî ji teref Mela Zahid va hatîye nivîsîn ku di heman demê da qesîdeyek *Taîye* ye. Herweha qesîdeya li ser her dû bajarên; Mekke û Medîne jî di vî warî (bi zêdebûna malikan) da qesîdeya yekem e.

Bi avakirina du Dîwanên Nû'ûtan; yek bi 'erebî û yek bi Kurdî tradisyona avakirina dîwanên Nu'ûta berdewam kirîye û Dîwanek Nu'ûta li Edebîyata Kurdî zêdekiri ye.

Bi bikaranîna Mûqeddîmeyan di serê berhemên menzûm da nêrîteya nivîsandina menzûmeyan ne şopandî ye û şeweyek nû derxistîye holê

Mulemme'ên serbixwe ji teref kêma şa'iran va tên honandin. Mela Zahid Mulemme'ek bi sê zimanî honandîye. Wehareng, hem bi Tirkî û hem bi Kurdî gelek *Elîfname* û *Herfname* di dîwanên Mela Zahid da tên dîtîn.

Ji cûreyên edebî pendname û şîretnameyên serbixwe kêma tên dîtîn. Mela Zahid di vî qadê da berhemek menzûm dîyarîyê Edebîyata Kurdî dike.

Hemû berhemên Mela Zahid hem bi halê dijîtal û hem wek nusxeyên kompîtorê li ber destê wî ne (û li ber destê me ne) û heta niha nehatine çapkirin.

Hem û dîwanên Mela Zahid, li gorî herfên serwayê bi rêbaza elîfbaya 'Erebî bi rêk û pêk hatine amadekirin.

Hemû berhem û helbestên Mela Zahid di xizmeta têkoşîna belavkirina bawerîyên ehlê sunnet û cema'et da ne. Bi vî awayî helbestên xwe xistîye xizmeta bawerî û ramana xwe ya dînî.

Mela Zahid, pisporê 'erûzê ye û di şî'r û nezmên xwe da bi serkeftî 'erûz bi kar anîye. Di sala 2020 da şa'ir û nazimek; şî'r, nezm û 'erûz ji bo daw û doza xwe bi kar anîne, ew kirine amraz ji bo xizmeta doza xwe û bi ser ketîye.

Mela Zahid, bi nivîsandina şî'r û menzûmeyên xwe cihekî taybet digire di Edebîyata Kurdî da. Lewra hem Şa'ir e, hem Nazim e, hem Wergêrvan e, hem teşe û cûreyên edebî li Edebîyata Kurdî zêde kirî ye û hem di sala 2020an da bi terza Edebîyata Klasîk tevgerîya ye.

ÇAVKANÎ:

- ‘Omer Rida Kehale, *Mu’cemu’l Muellifîn*, Muessesetî’r-Rîsaletî, Beyrut-Lubnan 1993.
- Altinkulaç, T. “İbnü’l-Cezerî”, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-cezeri> (pêgehî: 19.01.2020).
- Aydınlı, A. (2011). Cevşen Duası -Kaynakları Hakkında Bir İnceleme. *Usul İslam Araştırmaları*, 15 / 15 (Haziran 2011): 7-29.
- Aykaç, Y. (2015). *Dîwana Hezîn (Metn, Lêkolîn û Ferheng)*, Teza Lîsansa Bilind ya neçapbûyî, Zanîngeha Bîngolê, Enstîtuya Zimanên Jîndar, Makezanista Ziman û Edebîyata Kurdî, Çewlîg.
- Batar, Y. (2018). Şeyh Mûşerrefîn Hayatî, Eserleri ve Eğitim-Öğretimle İlgili Görüşleri, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*, Muş Alparslan Üniversitesi Yayınları, Muş.
- Berwarî, M. A. (2020). *Dehdehê Evînê*, Amadekar: Yakub Aykaç-Hanîfî Taşkın, Weşanên Lorya, Van 2020.
- Celaleddîn Humayî, C. (1373). *Funûnê Belaxet û Sina’atê Edebî*, Çapxane ê Stare, Qûm, İran.
- Cizîrî, M. A. (1987). *Dîwan*, Werger: Z. Abidin Kaya, M. Emîn Narozi, Weşanên Roja Nû, Stockholm.
- Çağrı, M. “Gazzâlî”, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gazzali#1> (pêgehî: 13.02.2020).
- Dilçin C. (1992). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- el-Qoxî, E. H. (2017). *Rehberê ‘Ewam, Şerha Nehcu’l-Enam*, Mektebetî Seyda, Çapa Pêncem, Dîyarbekir.
- en-Nebhanî, (1996). *El Mecû’et’ul- Nebhanîyyeti Fî Medaîhi’n-Nebewîyyeti*, Daru’l Kutub, Beyrut-Lubnan.
- en-Nevevî, (1991). *Rîyâz’ussâlihîn*, (Tercüme ve Şerhi, İhsan Özkes), İslamoğlu Yayıncılık, İstanbul.
- Ergin, A. Ş. ; Durmuş, İ. “İbnü’l-Verdî, Zeynüddin”, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-verdi-zeynuddin> (pêgehî: 23.01.2020).
- Ertekin, M. Z. (2015). *Dîwawçeya Baqustanî (Metn û Lêkolîn)*, Lorya, Van.
- , M. Z. (2015). *Mewlûda Mela ‘Elîyê Baqustanî (Metn û Lêkolîn)*, Lorya, Van.
- , M.Z. (2011) *Di Edebîyata Me de Mewlûd û Danberheva Mewlûdên*

- Pêşîn ên Kurdî û Tirkî*, Gotarên Konferansa Kurdolojiyê, Edt. İbrahim Seydo Aydoğan, Weşanên Zanîngeha Hekariyê, Hekarî.
- ez-Zemakî, S. (2006). *‘Ewnu’l Etfal Şerhî lamîyyetî Ibnu’l-Werdî*, Daru’l Kutûbu’l ‘İlmîyyetî, Lubnan.
- Güzel, A. (2019). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Hevpeyvîn bi Mela Zahid ra 16.06.2019, 22.09.2019 û 11.02.2020- Amed.
- <https://www.kutubpdf.net/book/%D8%A8%D8%B1%D8%AF%D8%A9%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AF%D9%8A%D8%AD%D9%84%D9%84%D8%A5%D9%85%D8%A7%D9%85%D8%A7%D9%84%D8%A8%D9%88%D8%B5%D9%8A%D8%B1%D9%8A.html>(pêgehî:23.01.2020)
- İskenderî, I. ‘E. (1998). *el-Hikemu’l-‘Etâiyye*, şerh: Ibn ‘Ebbad en-Nefezî er-Rundî, Metabî’il-Ehram, Qahîre-Mısır, 1988.
- İbnü’l-Cezerî, Ebû’l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, (2017). *“Mukaddime”, Zâtu’ş-şifâ fî sûreti’n-nebiyyi ve’l-xulefâ*, thk. Hâyif en-Nebhân, Dâru’l-Zâhiriyye, Kuveyt.
- Kandemir, M. Y. “nevevî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nevevi> (pêgehî: 21.01.2020).
- Kara, M. “İbn Atâullah El-İskenderî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-ataullah-el-iskenderi> (pêgehî: 21.01.2020).
- Kaya, M. “Bûsîrî, Muhammed b. Saîd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/busiri-muhammed-b-said> (pêgehî: 23.01.2020).
- Mehwî, (2018). *Dîwan*, Latînekirin: M. Z. Ertekin - H.‘U. Xoşnav, Lîs, Diyarbakır.
- Mela Zahid Zeherî, *Dengê Ehlê Sunnet û Cema’et*, Berhema neçapbûyî.
- Mucan, Y. (2015). *Tanzimat’tan Bugüne Divan Şiiri Geleneğinde Yazılmış Na’tlerin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Mutçalı, S. (2015). *Arapça - Türkçe Sözlük*, Dağarcık yayınları, İstanbul.
- Nursi, B. S. (1993). *Emirdağ Lâhikası*, Sözleryayınevi, İstanbul 1993.
- , B. S. (1996). *Sözleryeni Asya Neşriyat*, İstanbul.
- , B. S. (2003). *Mesnevî-i Nûriye*, mütercim: Abdülmecid Nursî, Zehra Yayıncılık, İstanbul.
- Özervarlı, M. S. “Nebhânî, Yûsuf b. İsmâil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nebhani-yusuf-b-ismail> (pêgehî: 13.02.2020).
- Pertev, R. (2012). *Ferhenga Kerbelayî: Mîrsad’ul Etfal/ Şahrahê Kûdekan*, Nûbihar, İstanbul.
- Restgar Mensûr Fesaî, R. M. (1380). *Enwa’ê Şîrê Farisî*. İntişaratê Nuwêd, Şîraz, İran.
- Saraç, M. A. Y. (2014). *Klasik Edebiyat Bilgisi, Belâgat*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul.
- Seyîd ‘Elî Findikî, S. ‘E. (2004). *Diwan*, Amadekar Selman Dilovan, Nûbihar, İstanbul.
- Taşkesenlioğlu, L. (2017). *Divan Edebiyatında Elifnameler Ve Bilinmeyen İki*

Elifname Örneği: Memi Can Saruhânî Ve Ömer Karîbî Elifnameleri, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [Taed]*, 58, Erzurum.

Topaloğlu, B. “ez-Zevâcir an İktirâfî'l-Kebâir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ez-zevacir-an-iktirafil-kebair> (pêgehîn:13.02.2020).

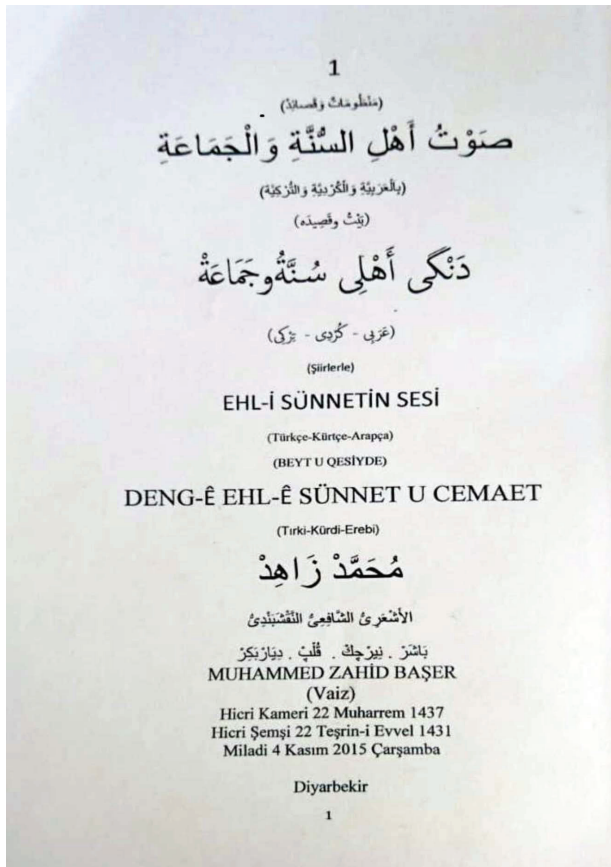
Toprak, M. “Cevşen”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cevsen> (pêgehîn: 23.01.2020).

Xanî, Ş. E. (2008). *‘Eqîdeya İmanê*, Analiz ve Şerh: Kadri Yıldırım, Avesta, İstanbul.

Yıkılmaz, A. (2010). Molla Muhammed Said El-Amedî (Yıkılmaz) Hayatı, İlmi Ve Tasavvufi Yönü, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com-* ISSN: 1308-9633 Sayı: IV, Kasım 2010.

Yıldız, Ö. (2019). *Lâmiyyeler ve Manzum Çevirileri*, Kitaparası yayınları, İstanbul.

Pêvek 1: Berga Berhema Mela Zahid.

Pêvek 2: Berga Berhema Mela Zahid Ya bi Navê Dersa Geda.

Pêvek 3: Wêneyê Mela Zahid.